

Bakalářská práce

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Jaroslav Najbert

**Obraz tzv. divokého odsunu Němců
z Československa v československém tisku
v roce 1945**

Bakalářská práce

Praha 2009

Bakalářská práce

Autor práce: **Jaroslav Najbert**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.**

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval za laskavé vedení práce PhDr. Petru Bednaříkovi, Ph.D.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a seznamu literatury má celkem 101 835 znaků s mezerami.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 19. dubna 2009

Jaroslav Najbert

Bibliografický záznam

NAJBERT, Jaroslav. *Obraz tzv. divokého odsunu Němců z Československa v československém tisku v roce 1945*. Praha : Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 54 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Anotace

V bakalářské práci autor vypracoval obraz tzv. divokého odsunu Němců z Československa v roce 1945. Použitou metodou je kvalitativní analýza šesti celostátních deníků a týdeníku *Obzory* v období od května do prosince 1945. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem československý tisk v roce 1945 informoval o masových nezákonnostech, internaci osob a vyhánění německých obyvatel z Československa a jakým způsobem byly tyto události interpretovány.

Pozornost je věnována i tomu, zda se v tisku objevila bezprostřední kritická reflexe jevů divokého odsunu. Tímto poznatkem může práce přispět k zodpovězení otázky, jak negativní jevy období divokého odsunu vnímala česká veřejnost.

Annotation

In his Bachelor Thesis the author focused on the reflection of so called “wild resettlement” of Germans from Czechoslovakia in 1945 in the contemporary press. The method used is the qualitative analysis of six statewide daily newspapers and weekly magazine *Obzory* within the period from May to December 1945. The objective of the thesis is to find out the ways in which Czechoslovak press informed about the mass unlawfulness, the situation in detention camps and the expulsion of Germans from Czechoslovakia and how these events were interpreted.

In addition the author also searched for any critical reflections of the “wild resettlement” events in the press of the time. This might contribute to answering the question of how the negative features of the period of “wild resettlement” were perceived by the Czech public.

Klíčová slova

Mediální obraz, divoký odsun Němců z Československa, československý tisk 1945, týdeník *Obzory*

Keywords

Media reflection, expulsion of Germans from Czechoslovakia, Czechoslovak press in 1945, weekly *Obzory*

Obsah

1. ÚVOD	6
1.1 OBRAZ OBDOBÍ TZV. DIVOKÉHO ODSUNU	6
1.2 CÍL PRÁCE A METODIKA	6
2. POLITICKÁ SITUACE A MEDIÁLNÍ PROSTŘEDÍ V ČESKOSLOVENSKU V ROCE 1945.....	8
2.1 CHARAKTER ČESKOSLOVENSKA V ROCE 1945.....	8
2.2 SITUACE V TISKU V ROCE 1945	9
2.2.1 <i>Nové základy periodického tisku</i>	9
2.2.2 <i>Otázka cenzury a svobody slova</i>	11
2.2.3 <i>Sledované deníky</i>	13
2.2.4 <i>Obzory</i>	14
3. ODSUN NĚMCŮ Z ČESKOSLOVENSKA	15
3.1 VÝVOJ POVÁLEČNÉHO ŘEŠENÍ SUDETONĚMECKÉ OTÁZKY	15
3.2 FAKTICKÝ PRŮBĚH ODSUNU	16
4. OBRAZ OBDOBÍ DIVOKÉHO ODSUNU	19
4.1 SITUACE V POHRANIČÍ A NÁSILNÉ EXCESY	19
4.2 UDÁLOSTI V ÚSTÍ NAD LABEM	20
4.3 OBRAZ DIVOKÉHO ODSUNU	23
4.4 REFLEXE DIVOKÉHO ODSUNU.....	29
4.5 KRITICKÁ REFLEXE V OBZORECH.....	35
4.6 OBRAZ TÁBORŮ	39
7. ZÁVĚR	46
8. RESUMÉ	51
9. SUMMARY	51
10. POUŽITÁ LITERATURA.....	52
11. SEZNAM PŘÍLOH.....	54

1. Úvod

1.1 Obraz období tzv. divokého odsunu

Události let 1945-1946, které naše veřejnost vnímá souhrnně jako odsun Němců z Československa, jsou významnou kapitolou českých moderních dějin a velkou tragédií česko-německých vztahů. Vypořádat se s »odsunem« bylo problematické jak pro Čechy, tak pro sudetské Němce. Často se otázka vysídlení zneužívala pro politické cíle, představitelé české a sudetoněmecké publicistiky a historiografie mezi sebou na toto téma nejednou vedli vzrušené diskuze.

Z německé strany největším traumatem a zároveň překážkou pro pozdější navázání dialogu bylo období prvních měsíců po osvobození, v české historiografii označované jako divoký odsun. V jeho průběhu docházelo pod vlivem vzedmutého českého nacionalismu k masovým nezákonnostem, zvlí a násilí, k vyhánění statisíců německých obyvatel z republiky a k hromadné internaci osob v táborech, ve kterých dlouhou dobu panovaly neutěšené poměry.

Nalézá se otázka, jak tyto jevy vnímala česká veřejnost. Po prožitku války a okupace byla nenávisť k nacistickému Německu přirozenou reakcí. V současném stavu bádání víme, že českoslovenští političtí představitelé o některých jevech divokého odsunu věděli a nezakročili proti nim (někdy k nim sami pobízeli). Většina obyvatel Československa souhlasně přijímala nekompromisní postup vůči Němcům po skončení války a schvalovala požadavek na vysídlení německé menšiny. Do jaké míry schvalovala násilnosti a vyhánění v prvních měsících po válce, však žádná syntetická práce podle mého názoru dosud dostatečně nezodpověděla.¹ Analýza dobového tisku, který byl vedle rozhlasu nejrozšířenějším masovým komunikačním prostředkem, může být jedním z nástrojů pro nalezení odpovědi.

1.2 Cíl práce a metodika

Cílem předkládané bakalářské práce je tedy sestavit obraz divokého odsunu v československém tisku v roce 1945. Zaměřím se na to, jakým způsobem tisk o masových nezákonnostech, internaci osob a vyhánění informoval a pokud ano, jakým způsobem byly tyto události interpretovány. Současně chci zjistit, zda došlo k nějaké bezprostřední kritické reflexi a pokusit se přispět k zodpovězení otázky, jak události divokého odsunu vnímala česká veřejnost.

¹ Srov. STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945 : perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu-srpnu 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996, s. 10. KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1990, s. 135

Předmětem kvalitativní analýzy je celostátní tisk – šest deníků a jeden týdeník. Výběr byl motivován snahou o pokrytí co nejširšího spektra společnosti a relevantních skupin. Čtyři deníky jsou proto stranickými orgány československých politických stran. Komunistickou stranu Československa zastupuje *Rudé právo*, Československou sociální demokracii *Právo lidu*, Československou stranu lidovou *Lidová demokracie* a Československou stranu národně socialistickou *Svobodné slovo*. *Právo lidu* bylo oproti tezi doplněno v průběhu analýzy za účelem úplnějšího obrazu. Vzhledem k tomu, že vyhánění Němců prováděly vojenské jednotky, je dalším sledovaným titulem ústřední deník československé armády *Svobodné Československo*. Poslední deník *Svobodné noviny* byl vybrán jako zástupce vrstvy inteligence, jehož obsah se nemusel bezprostředně řídit linií jakékoliv politické strany. Analyzovaný tisk uzavírá týdeník Československé strany lidové *Obzory*, který jsem po předběžné sondě vybral díky výjimečnosti, s jakou se tématu divokého odsunu jako jediný týdeník v roce 1945 věnoval.

Sledovaný vzorek zahrnuje období od počátku vydávání deníků v květnu a červnu roku 1945 (u týdeníku *Obzory* vychází první číslo 25. srpna) až do konce roku 1945. Stěžejní pro analýzu jsou samozřejmě první měsíce do srpna, ale vzhledem k tomu, že k určité reflexi došlo až s několikaměsíčním zpožděním v průběhu podzimu, rozšířil jsem sledované období až do konce roku 1945.

Předmětem analýzy jsou materiály, které se zabývají vyháněním Němců z Československa, poměry v pohraničí a v internačních táborech a masovými nezákonnostmi, jako jsou například hromadné popravy civilistů. Větší prostor je věnovaný patrně nejznámějšímu excesu období divokého odsunu - událostem v Ústí nad Labem 31. července. Pro objasnění mediálního pozadí jsem využil materiálů z Archivu bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky v Kanicích u Brna.

2. Politická situace a mediální prostředí v Československu v roce 1945

2.1 Charakter Československa v roce 1945

Poválečný charakter Československé republiky byl výsledkem spolupráce dvou center zahraničního odboje – londýnského, které tvořila exilová vláda v čele s Edvardem Benešem, a komunistického v Moskvě pod vedením Klementa Gottwalda. Ačkoliv se představy obou skupin v některých otázkách výrazně lišily, při společných jednáních v Moskvě v březnu 1945 došlo ke shodě ohledně poválečné obnovy Československa jako národního státu Čechů a Slováků, jehož politický systém se rozejde s předmnichovskou republikou. Hlavní politické zásady byly vtěleny do tzv. Košického vládního programu z 5. dubna 1945.²

Toto programového prohlášení nové vlády v úvodu deklarovalo úzkou spolupráci se Sovětským svazem (SSSR), rámcově zakotvilo státoobčanské záležitosti, potrestání nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů, konfiskaci půdy a zavádění národních správ nad majetkem. Klíčová byla otázka reformy politického systému. Ve článku V. bylo s odkazem na ústavu z roku 1920 stanoveno, že „lid je jediným zdrojem státní moci,“³ přičemž státní správa měla vycházet od lidu prostřednictvím nově ustanovených národních výborů. Obnova státní správy v pohraničí však byla komplikovaná, v některých oblastech panovalo i několik týdnů mocenské vakuum, než zde byly ustanoveny obdoby národních výborů - správní komise.

Největším zásahem bylo v IX. článku stanovené neobnovení stran, které se „těžce provinily na zájmech národa a republiky.“⁴ Tím došlo de facto k likvidaci pravicových stran, které měly před válkou největší vliv – Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu v českých zemích a Hlinkovy slovenské ľudové strany na Slovensku. V západoevropském kontextu nikde nedošlo k úplné likvidaci pravicové opozice jako v Československu.

Politický život byl organizován v Národní frontě Čechů a Slováků, která sdružovala šest povolených politických stran a celonárodní organizace a ve které se měly řešit nadcházející problémy.⁵ Do vlády byli z každé strany delegováni tři ministři, předsedou vlády

² *Košický vládní program : program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků.* 5. vyd. Praha : Svoboda, 1984

³ Tamtéž, s. 17

⁴ Tamtéž, s. 24

⁵ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948.* 1. vyd. Praha : SPN, 1991, s. 30-31

byl jmenován bývalý československý velvyslanec v SSSR sociální demokrat Zdeněk Fierlinger.

Protože prozatímní Národní shromáždění zahájilo svou činnost až 28. října 1945, byla v prvních měsících zákonodárná moc nahrazována prezidentskými dekrety⁶, které zásadním způsobem měnily podobu státu. Potrestání nacistických zločinců a kolaborantů se opíralo o tzv. velký a malý retribuční dekret z 19. června, resp. 27. října. Socializaci hospodářství umožnily dekrety z 24. října, kterými byly znárodněny doly, klíčový průmysl, banky a soukromé pojišťovny. Nejvíce se prezidentské dekrety dotkly postavení národnostních menšin Němců a Maďarů, kterým byl nejdříve zabaven majetek a konfiskována půda a kteří byli následně až na stanovené výjimky zbaveni státního občanství. Tím byl položen základ pro jejich vysídlení z Československa.⁷

Celkově se prostředí Československé republiky vyznačovalo odklonem od liberální tradice první republiky a současným příklonem doleva, který byl ostatně příznačný pro celou Evropu.⁸ I když byl politický systém budován na demokratických principech (politický pluralismus, občanská společnost a svobody), už v roce 1945 byly položeny základy pro proces omezování svobody a demokracie formou upevňování pozic komunistické strany, který vyvrcholil v únoru 1948 mocenským převratem.

2.2 Situace v tisku v roce 1945

2.2.1 Nové základy periodického tisku

Odklon od některých liberálních hodnot první republiky se projevil i v poválečné organizaci tisku. Po negativních zkušenostech s vydavatelskou praxí první republiky a propagandistickým zneužitím tisku v době okupace byla ještě před koncem války přijata zásada, že tisk nemá nadále sloužit komerčním a osobním zájmům vydavatelů, ale má se stát majetkem lidu a sloužit pro dobro nově budované lidově demokratické společnosti. Z toho vyplývala i snaha znemožnit vydávání periodického tisku jednotlivcům. Během květnového osvobození byla na konferenci zástupců tisku při České národní radě vyhlášena zásada, že

⁶ Dekretální pravomoc prezidenta republiky vznikla v podmínkách války a prozatímního státního zřízení a měla exilové politické reprezentaci v Londýně nahradit nemožnost svolat Národní shromáždění. Všechny dekrety se tvořily a vyhlášovaly po návrhu exilové vlády, exilové Státní rady (která dočasně plnila funkci parlamentu), po osvobození pak první tzv. Košické vlády. Kontrasignovány byly předsedou vlády, spolupodepsány příslušnými ministry a řádně publikovány ve Sbírce zákonů a nařízení. Poválečným parlamentem pak byly projednány, schváleny a prohlášeny za zákon, a tím se staly pevnou součástí československého právního řádu.

⁷ MIKULE, Vladimír. *Dekrety prezidenta republiky o postavení Němců a jejich dnešní právní význam*. In Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky : studie a dokumenty 1940-1945. Uspořádal Karel Jech. 1. vyd. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno : Doplněk, 2003, s. 76-99

⁸ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. 1. vyd. Praha : SPN, 1991, s. 5-8

„noviny a časopisy jsou majetkem národa a nemohou se stát předmětem výdělečného podnikání jednotlivce nebo anonymních skupin.“⁹

Tuto zásadu potvrdilo vládní rozhodnutí stanovující, že *„noviny mohou napříště vydávat jen uznané politické strany a celonárodní instituce, které svým protifašistickým postojem si k tomu získaly právo a že tak zvaný nezávislý tisk nebude již vůbec trpěn.“¹⁰* I prezident Edvard Beneš se v jednom z poválečných rozhovorů přiklonil k přednosti veřejného zájmu před neomezováním svobody slova: *„Všichni říkáme, že liberalismus je překonán. To je fakt a tu si musíme uvědomit, že jeden z činitelů veřejného života, který především podléhá dnešnímu socializačnímu procesu, je novinářství. Jiná je věc, jak tuto skutečnost spojit s problémem svobody slova a svobody projevu. Ale i tu platí, že svoboda jednotlivce se musí podříditi svobodě celku.“¹¹*

Nové zásady měly být upraveny dekretem prezidenta republiky, jehož osnovu připravovalo nově zřízené ministerstvo informací pod vedením komunistického ministra Václava Kopeckého. Finální úpravu dekretu znemožnila kritika jeho odpůrců, kteří v něm spatřovali protiústavnost v podobě omezování svobody slova. Opatření ve věci vydávání periodického tisku proto v roce 1945 upravovaly pouze vyhlášky ministerstva informací, které automaticky převzalo působnost bývalého Tiskového odboru předsednictva ministerské rady a ministerstva vnitra.¹² Zájem o vydávání novin nebo časopisů byl bezprostředně po květnovém osvobození obrovský, proto vzápětí uveřejněná vyhláška ministerstva informací stanovila, že se s okamžitou platností zakazuje vydávání veškerého periodického tisku, s výjimkou už vládou povolených denních listů. O povolení vydávat periodický tisk mohly nadále žádat jen politické strany, státní úřady, veřejnoprávní instituce a dále celonárodní organizace sloužící národním účelům (např. kulturním nebo tělovýchovným).¹³

Rok 1945 je pokládán za jeden z vrcholů vydavatelské aktivity v dějinách československé žurnalistiky. Řada organizací i spolků chtěla v osvobozených poměrech vydávat své noviny a časopisy. Vzhledem k absenci právní normy však ministerstvo informací nemělo nástroj k jejich účinné regulaci. Významným vnějším faktorem však byl nedostatek papíru, protože výroba ve dvou největších českých papírnách nacházejících se v pohraničí byla dočasně ochromena. Kvůli nedostatku papíru byly na konci května sníženy

⁹ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1947, s. 16

¹⁰ Tamtéž

¹¹ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1947, s. 17. Úryvek údajně pochází z rozhovoru Edvarda Beneše pro Svobodné slovo 28. 7. 1945. V novinách se mi ho ale nepodařilo zpětně vyhledat, možná chybná citace K. F. Zierise

¹² Tamtéž

náklady deníků, zrušena večerní vydání a denní vydání omezena na velká města, krajinský tisk mohla dočasně vydávat jen uskupení Národní fronty.¹⁴

Nedostatek novinového papíru však nadále přetrvával, což vedlo vládu k přijetí usnesení o dočasném zastavení vydávání tisku s výjimkou denních listů, ústředních věstníků a velkých stranických týdeníků. Ministerstvo vnitra následně 26. října 1945 vydalo vyhlášku o přechodném omezení ve vydávání periodického tisku. Na jejím základě mohly být od 1. prosince 1945 vydávány pouze ty tiskopisy, jejichž existenci vezme ministerstvo informací na vědomí prostřednictvím nově uděleného povolení. Ministerstvo informací získalo i pravomoc regulovat výši nákladu, rozsah, rozměr i časové období vycházení. Vládní usnesení a vyhláška tak na konci roku regulovala množství novin a časopisů, jejichž živelné vydávání bylo pro rok 1945 charakteristické.¹⁵

2.2.2 Otázka cenzury a svobody slova

Před druhou světovou válkou provádělo v Československu ministerstvo vnitra preventivní cenzuru. S obnovením platnosti zákonů platných před rokem 1938 po osvobození však politické strany praxi předběžné cenzury neuplatňovaly. Od května 1945 tak fakticky žádná cenzura neexistovala. Jedinými a dobrovolnými cenzory byly samy politické strany, respektive jejich koaliční seskupení Národní fronta.¹⁶ Deníky byly využívány k podpoře stranické linie a politiky jednotlivých stran. Tato tendence podle mého názoru předurčovala nemožnost přímé kritiky některých témat, jako bylo provádění zahraniční politiky, vnitřní poměry nejvýznamnějšího spojence Sovětského svazu nebo průběh retribuční a zacházení se sudetskými Němci. Žádná parlamentní opozice neexistovala, tím pádem neexistovaly ani strany a uskupení, které by mohly ve svém tisku politiku Národní fronty napadat.

Brzy se mezi jednotlivými politickými subjekty začaly objevovat spory a vzájemná obviňování jako reakce na psaní konkurenčních listů. Byly přirozeným odrazem a součástí názorové a politické diferenciací a konfliktů při řešení důležitých otázek. Stížnosti se někdy dostaly do vlády a na schůzi Národní fronty, kde přecházely v ostré útoky. Jedním z nich byl spor mezi komunistickým ministrem informací Václavem Kopeckým a místopředsedou vlády předsedou lidové strany Janem Šrámkem. Ministr Kopecký obvinil listy Šrámkovy strany ze

¹³ Tamtéž

¹⁴ Tamtéž, s. 19-20; Nesign. Čtenářům Svobodného slova a prodejním našich listů. *Svobodné slovo*. 27. 5. 1945, roč. 1, č. 14, s. 5

¹⁵ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1947, s. 21

¹⁶ KAPLAN, Karel; TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*, Praha : Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1994, s. 8

psaní ve fašistickém a reakčním duchu a vyhrožoval zákazem těchto listů.¹⁷ Jádrem sporu byl časopis *Obzory*, který od počátku svého vzniku vyvolával útoky radikální levice zejména z toho důvodu, že prolomil mlčení kolem některých tabuizovaných témat. Aféru vyvolaly na podzim 1945 otištěné informace o hrozných podmínkách v internačních táborech a o průběhu vyhánění sudetských Němců z pohraničí (viz kapitola 4.4 a 4.6) a čtenářský dopis bývalého letce Royal Air Force, který si stěžoval na opomíjení vojáků bojujících na západní frontě oficiálními místy, zatímco vlivná místa v armádě obsazují protektorátní kolaboranti.¹⁸

Redakce tím vyvolala hněv nejen armády a ministra národní obrany Ludvíka Svobody, ale také ministra informací Kopeckého, kterému se naskytla záminka k likvidaci »nepohodlného týdeníku«. Kopecký opakovaně hrozil i na jednáních vlády, že týdeník zakáže, respektive mu neudělí povolení k vydávání na základě říjnové vyhlášky. Na začátku prosince pak všechny deníky povinně otiskly rozhlasové oznámení ministra informací, že *Obzory* vycházejí protizákonně a jejich redaktoři se tudíž vystavují trestnímu stíhání.¹⁹ Neudělení povolení k vydávání zdůvodňoval ministr Kopecký tím, že časopis „*soustavně podrýval jednotu národní fronty a podstatně se uchýloval od vládního programu. Zastával se například kolaborantů a Němců, útočil na naše spojence, zejména na Rudou armádu, a v čísle 12 dokonce napadl čest československé armády.*“²⁰

Redakce se samozřejmě proti obvinění ohradila, odmítla polemizovat s nepravdivými závěry ministerstva informací a poukázala na skutečný motiv, totiž na snahu o odstranění týdeníku, který se nebojí poukazovat na totalitní způsoby jednání některých skupin ve státě.²¹ *Obzory* se ke konci roku staly cílem útočných komentářů v *Rudém Právu*, *Tvorbě* a také ve *Svobodném Československu*. Kauza přerostla v první vážný střet demokratických sil a komunistů, jehož předmětem bylo ubránění svobody tisku. Situace se vyřešila při jednání předsednictva vlády 19. prosince. Zatímco Kopecký zopakoval své výhrady a žádal zastavení vydávání listu nebo výměnu redakce, národně socialistický ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský chtěl situaci vyřešit zavedením předběžné cenzury po vzoru první republiky. Po vystoupení místopředsedy vlády Klementa Gottwalda, který odmítl v lidově demokratickém Československu zavádění nedemokratických »manýrů«, jež v minulosti sloužily k perzekuci komunistů, nakonec předsednictvo přijalo kompromisní návrh veřejného

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ Z dopisů redakci. *Obzory*. 20. 11. 1945, roč. 1. č. 12, s. 186. Dopis ŠtKpt let. L. Z.

¹⁹ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě západu : antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. 1. vyd. Praha : Prostor, 2000, s. 58

²⁰ *Obzory* (redakční sloupek). *Obzory*. 15. 12. 1945, roč. 1, č. 15, s. 225

²¹ Tamtéž

pokárání redakce za porušení kázně. Kopecký následně upustil od trestního stíhání a udělil *Obzorům* povolení.²²

2.2.3 Sledované deníky

Během května a června 1945 převzalo ústřední roli v prostředí tisku 10 celostátních deníků vydávaných v Praze, z nichž šest je předmětem mé analýzy. Přesná čísla nákladů v roce 1945 nejsou známa, následující údaje se vztahují k roku 1947:

Lidová demokracie, ústřední orgán Československé strany lidové, redakce ve Václavské ulici č. 12 v Praze II, průměrný denní náklad 185 000 výtisků; *Právo lidu*, ústřední deník Československé sociální demokracie, Hyberská 7 v Praze II, 190 000; *Rudé právo*, ústřední deník Komunistické strany Československa, Na Florenci 13 v Praze II, 500 000 výtisků; *Svobodné Československo* (později *Obrana lidu*), ústřední deník československé armády, Jungmannova 24 v Praze II, 80 000 výtisků; *Svobodné noviny*, list sdružení kulturních organizací, Národní 9 v Praze I, 68 000 výtisků; *Svobodné slovo*, ústřední orgán Československé strany národně socialistické, Václavské náměstí 36 v Praze II, 300 000 výtisků.²³

Vzhledem k nedostatku papíru byly deníky původně vydávány v omezeném rozsahu čtyř stran, který se postupně navyšoval. Když pomíneme krajské mutace na zadních stranách některých listů, byla struktura stranických deníků vesměs shodná. Současně s nedostatkem prostoru to vedlo k určité uniformitě listů, které obsahovaly vesměs dvě strany věnující se domácím a zahraničněpolitickým událostem, dále kulturní a sportovní rubriku. Z žánrově čistého hlediska bylo zpravodajství zastoupeno úředními zprávami Československé tiskové kanceláře, publicistika politickými úvodníky. Důkladnější žánrové rozlišení článků je vzhledem k praxi neoddělování zpráv od názorů autorů komplikované.

Určitou odlišností v obsahu se vyznačovaly *Svobodné noviny* s pochopitelným důrazem na kulturní události a žánry jako reportáž nebo recenze a *Svobodné Československo*, jehož podobu do značné míry vytvářeli sami vojáci. Příznačné byly dopisy a reportáže vojáků z jednotlivých míst nasazení, tedy zejména z pohraničí.

²² DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě západu : antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. 1. vyd. Praha : Prostor, 2000, s. 59

²³ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1947, s. 24. Desítku nejvýznamnějších deníků doplňují deník Svazu československé mládeže *Mladá fronta*, list Československé obce legionářské *Národní osvobození*, list Revolučního odborového hnutí *Práce* a deník jednotného svazu českých zemědělců *Zemědělské noviny*

2.2.4 Obzory

První číslo týdeníku pro politiku a kulturu *Obzory* vyšlo 25. srpna. Časopis kolem sebe soustředil skupinu nekonformně smýšlejících publicistů, mezi nimi Bohdana Chudobu, Helenu Koželuhovou nebo Pavla Tigrida. Hned v prvním čísle redakce vyložila hlavní zásady nového časopisu: „...rozhodli jsme se vést svůj list pod štítem čtyř idejí, kterým zpronevěřit se znamenalo by opustit tisíciletou českou tradici etickou a národní: zasvětíme svůj list pravdě, demokracii, svobodě a víře.“²⁴

Obzory se staly tribunou svobodomyšlných názorů a představovaly na svou dobu výjimečný příklad otevřeného, liberálního způsobu informování. Společně s časopisem *Vývoj*, taktéž vydávaným Československou stranou lidovou, byly liberálním ostrůvkem v prostředí třetí republiky, která se jinak vyznačovala naprostým odklonem od liberálních hodnot první republiky.²⁵

Tvář *Obzorů* určovaly zejména tři faktory – zřetelná prozápadní, respektive anglofilní orientace, opozice vůči socialismu a důraz na křesťanské hodnoty. Dvě hlavní rubriky *Co se děje ve světě* a *Kultura u nás i ve světě* doplňovaly recenze z rozličných oblastí kultury, politické a ekonomické komentáře a rozbory, zahraniční reportáže, různé úvahy a glosy. První rubrika byla unikátní tím, že přinášela (někdy v podobě úvodníku k aktuální události) „systematický, diferencovaný a nezkomolený přehled informací a názorů ze zahraničního, především západního tisku.“²⁶

A tak v době, kdy stránky většiny celostátních deníků naplňoval stále ještě optimismus nového lidově demokratického zřízení, národní jednota a volání po důsledném zúčtování s Němci a domácími zrádci, reflektovaly *Obzory* témata zapovězená pro přímou kritiku - zahraniční politiku, vnitřní poměry v Sovětském svazu nebo průběh retribuční a zacházení se sudetskými Němci. Liberální a otevřený způsob sdělování informací tak umožňoval čtenáři vytvořit si vlastní nezaujatý úsudek.

V podkapitole 2.2.2 zmíněná kauza kolem čtenářských dopisů a následný boj o zachování svobody slova v *Obzorech* týdeník poznamenala (dostal se pod přísnější kontrolu strany a redakci opustili Bohdan Chudoba a Helena Koželuhová), až do zastavení vydávání v únoru 1948 však nadále neúnavně bojoval za demokratické principy a vystupoval proti narůstající totalizaci.

²⁴ Redakční. *Obzory*. 25. 8. 1945, roč. 1, č. 1, s. 1

²⁵ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě západu : antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. 1. vyd. Praha : Prostor, 2000, s. 23

²⁶ Tamtéž, s. 54

3. Odsun Němců z Československa

3.1 Vývoj poválečného řešení sudetoněmecké otázky

Budoucnost soužití Čechů a Slováků s Němci byla jednou z nejvýznamnějších otázek, kterou v průběhu války řešila československá politická reprezentace v londýnském exilu. Prezident Edvard Beneš společně s exilovými politiky postupně rozpracoval několik variant řešení sudetoněmecké otázky. V úvahu přicházela například kombinace hraničních úprav a odsunu nebo odsunutí jen části »provinilých Němců«, ale také určitý typ poválečného federálního uspořádání. V domácím odboji, který byl bezprostředně konfrontován s realitou nacistického okupačního režimu, a následně i v zahraničním odboji se postupně začal prosazovat požadavek na tvrdý a nekompromisní postup vůči německé menšině po válce. Proti tomuto požadavku neúspěšně vystupovala sudetoněmecká emigrace ve Velké Británii, jejímž vedoucím představitelem byl předválečný sociální demokrat Wenzel Jaksch. A tak byl od roku 1942 stále častěji formulován požadavek na odsun Němců. O něm také vyjednával Beneš s představiteli států antihitlerovské koalice, kteří mu v průběhu roku 1943 vyslovili v obecné rovině souhlas.²⁷

Návrh řešit národnostní konflikty přesunem části obyvatelstva se neobjevil v Evropě poprvé. Ve dvacátých letech došlo k výměně obyvatel mezi Řeckem a Tureckem. A vzhledem k tomu, jakou roli sehrály německé menšiny při destabilizaci středoevropského regionu, prosadil se princip řešení německé otázky přesídlením těchto menšin do Německa v evropské politice bez větších problémů.²⁸

Na konci roku 1943 tak nebylo pochyb o tom, že Edvard Beneš společně s vedoucími složkami domácího i zahraničního odboje budou prosazovat poválečnou podobu Československa jako slovanského národního státu bez ochrany menšin, které měly být z velké části odsunuty.²⁹ Své požadavky na realizaci transferu většiny německého obyvatelstva formulovala československá vláda v memorandu z 23. listopadu 1944 určeného Spojencům. V něm byla odmítnuta možnost řešení menšinového problému změnou hranic. Předpokládaný odsun dvou třetin československých Němců měl probíhat lidsky, spořádaně a pod mezinárodní kontrolou, přičemž z něho měli být vyjmuti všichni aktivní antifašisté. Memorandum dále upravovalo podmínky konfiskace německého majetku a státně občanská

²⁷ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa*. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, s. 32-33

²⁸ KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání? : sudetští Němci v Československu v letech 1945-1947*. 1. vyd. Jinočany : H&H, 1992, s. 6

²⁹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa*. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, s. 36

opatření.³⁰ Dokument představoval ucelený program, se kterým mohla československá reprezentace vystupovat na mezinárodním poli.

Představitelé Velké Británie a USA prozatím odmítali dát Benešovi závazný souhlas s transferem, dokud nebude záležitost dohodnuta v rámci ujasnění celkového postupu proti Německu na společné schůzi »Velké trojky«. Otázka rozsahu a způsobu provedení transferu zůstávala až do jara 1945 nadále otevřená, o nemožnosti soužití Čechů i Slováků s Němci však panovala zásadní shoda mezi představiteli domácího i zahraničního odboje a požadavek odsunu měl podporu rozhodující většiny české společnosti.³¹ Bez konečného souhlasu obou velmocí tedy v březnu 1945 odjížděl Beneš s dalšími londýnskými politiky do Moskvy na setkání s komunisty a sovětskými činiteli. Zde vyšlo najevo, že Sovětský svaz rozhodně podporuje realizaci transferu, a určitým způsobem tak vyvolal tlak na západní velmoci, aby k odsunu zaujaly jednoznačný postoj. Jasně stanovisko velmocí pak přinesly závěry Postupimské dohody až v srpnu 1945.

Nejistota kolem postoje velmocí k zamýšlenému odsunu se promítla i do formulace Košického vládního programu, ve kterém nebyl odsun původního obyvatelstva jednoznačně zmíněn a program celkově nestanovil konkrétní postup řešení sudetoněmeckého problému v obnovené republice. Principy zakotvené v programu mohly mít různý výklad přizpůsobující se okolnostem.³² V článku VIII bylo stanoveno, že *„ti Němci a Maďaři, kteří budou souzeni a odsouzeni pro zločin proti republice a proti českému a slovenskému národu, budou zbaveni československého občanství a vypovězeni z republiky navždy, pokud je nestihne trest hrdelní. Němci a Maďaři, kteří se přistěhovali na území Československé republiky po Mnichovu 1938, budou z republiky vykázáni ihned, pokud nepodléhají trestnímu stíhání. Výjimku činí osoby, které pracovaly ve prospěch Československa.“*³³

3.2 Faktický průběh odsunu

Kromě přesunů obyvatelstva v důsledku blížící se fronty, které ještě v období války organizovaly německé úřady a armáda, rozlišujeme proces vysídlení německého obyvatelstva z Československa do tří etap. První z nich je tzv. divoký odsun, násilné vyhánění obyvatel, které začalo bezprostředně po osvobození a mělo být ukončeno v srpnu 1945 na základě komuniké konference v Postupimi. V tomto dokumentu byly vlády států, kterých se odsun

³⁰ Tamtéž, s. 44

³¹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa*. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, s. 18

³² Tamtéž, s. 51

³³ *Košický vládní program : program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. 5. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1984, s. 22

týkal, požádány, aby prozatím přerušily hromadné vysídlování, dokud nebudou stanoveny podmínky řádného transferu. Druhá etapa, označovaná jako organizovaný odsun, probíhala od podzimu 1945 do jarních měsíců 1947 a její koordinaci zajišťovaly československé úřady s jednotkami okupačních armád v Německu. Na něj navazoval tzv. dodatečný odsun za účelem scelení rodin, umožňující zároveň vystěhování těm Němcům, kteří dobrovolně nebo z přinucení zůstali na území republiky. Jeho dílčí akce probíhaly až do 50. let.

Časově se vymezuje období divokého odsunu osvobozením Československa a Postupimskou konferencí, tedy od května do srpna 1945. Bylo to období vrcholného českého nacionalismu, který byl namířen proti německé menšině. Až na ojedinělé výjimky zachvátila český národ jako celek vlna protiněmecké nenávisti a odporu jako reakce na šestiletou ztrátu svobody a krutost okupační moci. Předpoklad tvrdého nakládání s Němci byl po zkušenostech nacistického útlaku přirozený. To, s jakou razancí, s jakými důsledky a doprovodnými jevy se fakticky naplnil, však v mnoha případech předčilo původní očekávání.³⁴ Nekompromisní zúčtování s nacisty a rychlé vysídlení co největšího počtu Němců prosazovaly všechny politické strany (nejaktivnější v tomto ohledu byli národní socialisté a komunisté) a radikálními projevy tento požadavek podporovali mnozí politici včetně prezidenta Beneše. Ačkoliv Košický vládní program do jisté míry stanovoval rozlišený přístup k německým obyvatelům podle míry jejich provinění za války, v praxi bylo s Němci často zacházeno podle zásady kolektivní viny.

Události tohoto období se vyznačovaly spontánností a nekontrolovatelností protiněmecké averze, která byla spojená s akty zvěle, násilí a ponižování. Ztráta politických a občanských práv a svobod, restrikce a diskriminace, preventivní zatýkání a internování, vyhlásování výjimečného stavu, braní rukojmích, rozsudky stanných soudů, popravy, vraždy, mučení a násilí všeho druhu – to vše dotvářelo atmosféru, v níž česká společnost prodělávala proces oddělení od nedávné minulosti a účtování s těmi, kdo se podíleli na tragédiích předchozích let.³⁵ Na mnoha místech docházelo v průběhu letních měsíců k vyhánění německých obyvatel z jejich domovů, které ve spolupráci s místními správními orgány a polovojenskými formacemi prováděli vojáci československé armády. Jednotky vysílané v květnu do pohraničí dostaly od revolučního vojenského velitelství v Praze instrukce s dodatkem „*všechny Němce vykažte z území historických hranic.*“³⁶ Nejznámějším divokým

³⁴ STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945 : perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu-srpnu 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996, s. 10

³⁵ Tamtéž, s. 8

³⁶ Tamtéž, s. 23

odsunem byl pochod přibližně 20 tisíc brněnských Němců k rakouským hranicím zahájený 30. května.

Od června bylo divoké vysídlování zkoordinováno a zefektivněno, železniční transporty byly po předchozí domluvě se Sověty směřovány výhradně do jejich okupační zóny. Určit přesný počet osob, které byly během letních měsíců roku 1945 vyhnány z Československa, je samozřejmě problematické. Různé prameny uvádějí rozmezí od 500 tisíc do 800 tisíc osob, v závislosti na tom, zda jsou do těchto čísel zahrnuti vyhnání sudetští Němci, uprchlíci z východu nebo říšští občané, kteří naše území opustili více méně dobrovolně.³⁷

Na celém území republiky byli Němci internováni ve sběrných nebo pracovních táborech, zřizovaných často provizorně místními správními orgány. V táborech byly soustředěny jak osoby zajištěné a internované, tak určené k vysídlení nebo k pracovnímu nasazení. Při koncentraci Němců se často nebral ohled na potřebu rozlišovat, kdo je vinný a nevinný. Hlavním záměrem bylo dostat co nejdříve co největší množství Němců za hranice nebo je použít pro práci v zemědělství a průmyslu. Svou roli hrála i potřeba uvolnit byty pro Čechy. V táborech zpočátku panovaly mnohdy katastrofální podmínky – nedostatečná hygiena a zdravotní péče, namáhavé práce, v mnoha objektech docházelo k násilnostem a nejrůznějším šikanám, někde bylo více osob usmrceno v důsledku týrání. Někteří velitelé a příslušníci dozorčího personálu se chovali velmi brutálně.³⁸

Dalším z jevů období divokého odsunu byly násilné excesy, které měly za následek velké množství obětí na civilním obyvatelstvu. Průběh a okolnosti těchto událostí jsou dnes už dobře popsány v literatuře, zmiňme zde ty nejzávažnější: popravy německých civilistů v Postoloprtech na přelomu května a června (z hromadného hrobu bylo exhumováno 763 ostatků těl),³⁹ poprava transportu karpatských Němců v Horních Moštěnicích u Přerova 18. června (265 obětí)⁴⁰ nebo lynčování německých obyvatel Ústí nad Labem po výbuchu továrny v Krásném Březně 31. července (40-100 obětí).⁴¹

³⁷ STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 43

³⁸ STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. 1. vyd. Senoř u Ostravy: Tilia, 1996, s. 194

³⁹ Tamtéž, s. 114-129

⁴⁰ Tamtéž, s. 274-279

⁴¹ Tamtéž, s. 151-156

4. Obraz období divokého odsunu

4.1 Situace v pohraničí a násilné excesy

Na základě Mnichovské dohody bylo v roce 1938 odtrženo od Československé republiky rozsáhlé území, které se stalo následně součástí Velkoněmecké říše. Na tomto území, pro které se běžně užíval název »Sudety«, vykonávaly až do konce války přímou správu německé orgány. Obnovu československé svrchovanosti zde v průběhu května a června 1945 prováděly různé polovojenské organizace (pověstné Revoluční gardy a partyzánské oddíly) a příslušníci československé armády. V prostředí mocenského vakua se však jejich příslušníci dopouštěli násilností, majetkových krádeží, na mnoha místech docházelo k zatýkání a popravám. Německé obyvatelstvo bylo soustředěno v táborech a vyháněno za hranice.

Jakým způsobem se veřejnost prostřednictvím tisku seznamovala se situací v pohraničí? V novinách se nejvíce objevují bezprostřední zprávy nebo reportáže lidí, kteří se z nějakého důvodu ocitli v pohraničí v prvních týdnech po osvobození. Nejčastěji se jedná o dopisovatele z řad vojáků, nejvíce takových příspěvků pochází ze *Svobodného Československa*. Na podobě tohoto deníku československé armády se totiž výraznou měrou podíleli obyčejní vojáci, přičemž mnozí z nich byli právě příslušníky jednotek vyslaných do pohraničí.

Materiály různým způsobem vyzdvihují dějinný význam okamžiku obsazení „*krajů, našemu národu po desetiletí zcizovaných*.“⁴² Ve většině článků je popisován příchod vojenských jednotek, převzetí úřadů Čechy, obnova výroby v továrnách a podnicích. Ve *Svobodném Československu* bývají popisovány i dílčí osvobozovací akce a bojůvky s německými vojáky. S německými civilisty je zacházeno přísně, jsou nasazováni na práce, aby napravili škody, které způsobili za války. Výjimečně se objevuje zpráva o smrti nějakého Němce – například v případě, že šlo o fanatického nacistu nebo příslušníka gestapa.⁴³

Jednotky obsazující pohraničí tvoří muži spravedliví, kteří s Němci „*zacházejí korektně, daleko od nelidských hrubostí, jak to dovedli Němci*.“⁴⁴ Předkládaný obraz jednotek byl samozřejmě zkreslený – například tento popis pochází z reportáže ze žateckého kraje, ve

⁴² Nesign. Znárrodnění českého pohraničí. *Lidová demokracie*. 6. 6. 1945, roč. 1, č. 23, s. 1

⁴³ bš (aut. zkratka). Nástup do pohraničí : život v pohraničí se rozjíždí. *Svobodné slovo*. 23. 5. 1945, roč. 1, č. 10, s. 3; MOJDL (desátník). Z našeho pohraničí I. *Svobodné Československo*. 16. 6. 1945, roč. 1, č. 7, s. 3; Týž. Z našeho pohraničí II. *Svobodné Československo*. 17. 6. 1945, roč. 1, č. 8, s. 3; PRŮCHA, Fr. Po silnicích Karlovarskem. *Svobodné Československo*. 27. 6. 1945, roč. 1, č. 17, s. 2-3; Nesign. Český sever pracuje naplno : konsolidace poměrů v severočeském pohraničí. *Rudé právo*. 16. 6. 1945, roč. 18, č. 34, s. 4; Nesign. Naše pohraničí hlásí. *Rudé právo*. 17. 6. 1945, roč. 18, 4. 36, s. 2

⁴⁴ MOJDL (desátník). Z našeho pohraničí II. *Svobodné Československo*. 17. 6. 1945, roč. 1, č. 8, s. 3

kterém byly v průběhu května a června při »vyčišťování« oblasti popravovány stovky osob – aktivních, ale i domnělých nacistů. Případ Postoloprty-Žatec byl nejzávažnější poválečný »akt odplaty« provedený pravidelnou armádou. Při vyšetřování událostí v roce 1947 bylo jen z hromadných hrobů v okolí Postoloprty exhumováno 763 mrtvol.⁴⁵

Pokud jsou podávány zprávy z dalších míst, na kterých došlo k excesům nebo hromadným popravám, nenajdeme o nich opět žádnou zmínku. Například na Vitorazsku v Tušti bylo na pravděpodobný příkaz velitele revolučního oddílu z Tábora Vladimíra Hobzy zastřeleno 14 osob odsouzených jakýmsi narychlo svolaným revolučním tribunálem, popravy domnělých stoupců nacismu a nepřátel republiky bez soudu probíhaly na více místech.⁴⁶ V tiskové zprávě *Vitorazsko opět české* byla činnost tohoto oddílu popsána stručně – pouze z pověření vlády „vykonával nezbytná státně bezpečnostní opatření na území Vitorazska.“⁴⁷

K závažným excesům došlo na začátku června v Chomutově. Při internaci Němců a jejich vyhánění za hranice docházelo k veřejnému sadistickému týrání a popravám. Podle pozdějších hlášení bylo utýráno a zastřeleno nejméně 140 osob.⁴⁸ Týden po těchto událostech informuje *Rudé právo* krátce o situaci na Chomutovsku. Příspěvek se zabývá činností správních orgánů a obnově hospodářského života: „Po celém chomutovském okrese je klid.“⁴⁹

4.2 Události v Ústí nad Labem

Události, které následovaly po výbuchu skladu munice ve čtvrti Krásné Březno v Ústí nad Labem 31. července 1945, patří k nejznámějším poválečným »excesům«. Případu věnovali širokou pozornost historikové i publicisté a stále existuje několik hypotéz o příčinách katastrofy (souběh nešťastných náhod, selhání odpovědných osob, sabotáž Němců nebo provokace sledující získání vhodných argumentů pro provedení urychleného odsunu v době jednání »Velké trojky« v Postupimi).

Pro mou práci je podstatné následné dění ve městě, kdy byly za přítomnosti příslušníků československé a Rudé armády, revolučních gard i českých civilistů veřejně páčány

⁴⁵ STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 114-129, STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945 : perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu-srpnu 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996, s. 105-113

⁴⁶ STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 217

⁴⁷ ČTK. Vitorazsko opět české. *Rudé právo*. 25. 5. 1945, roč. 18, č. 16, s. 2

⁴⁸ STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 129-135, STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945 : perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu-srpnu 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996, s. 107-108

⁴⁹ Nesign. Naše pohraničí hlásí : z Chomutova. *Rudé právo*. 17. 6. 1946, roč. 18, č. 36, s. 2

násilnosti na německých obyvatelích. Jednalo se slovy Tomáše Staňka o „*jakési závěrečné vyvrcholení série excesů odehrávajících se v pohraničí na »otevřené scéně«*.“⁵⁰ Počet obětí z řad Němců, kteří se stali terčem střelby a objektem lynčování na mostě Edvarda Beneše přes Labe, u nádraží, na dnešním Mírovém náměstí a na řadě dalších míst ve městě, je odhadován na 40 až 100, přičemž německé prameny se zmiňují o obětech v řádu stovek.⁵¹

Hned následujícího dne 1. srpna otiskly všechny deníky téměř beze změny tiskovou zprávu ČTK (Příloha č. 1) o požáru průmyslových podniků v Ústí nad Labem. Stručná zpráva obsahuje povrchní informace o události bez udání příčin neštěstí a také zmiňuje, že „*veškerá bezpečnostní opatření byla neprodleně učiněna*“, a jak graficky některé deníky zdůrazňují, „*místní obyvatelé německé národnosti byli zajištěni*.“⁵² Jistou výjimku tvoří *Rudé právo*, které pod titulkem *Nové zločiny Němců v pohraničí* uvedlo rozšířenou zprávu o požáru a okamžitě událost označilo za sabotážní akci: „*Vznik požáru je dostatečně objasněn skutečností, že v továrně, kde vznikl, jsou zaměstnání jako dělníci výhradně Němci a že krátce před požárem byl podniknut útok na vlak na trati Ústí n. Labem-Podmokly, který se pachatelům podařilo vykolejit*.“⁵³ Následný materiál v rozsahu dvou sloupků se situaci v Ústí vůbec nevěnuje a představuje další z mnoha výpadů v rámci kampaně proti německým záškodníkům. Osobně se domnívám, že byl připraven předem a příhodně spojen se zprávou ČTK o neštěstí v Krásném Březně.

Ani jeden z deníků o násilnostech neinformoval. Nevím, zda někdo z novinářů byl přímým účastníkem násilností ve městě. Pokud ano, nemohl o nich samostatně informovat, musel by nejdříve obsah článku konzultovat s ministerstvem vnitra. Ze zprávy Hlavního velitelství Sboru národní bezpečnosti pro ministra vnitra Václava Noska vyplývá, že redaktoři ČTK i Českého rozhlasu byli o půl sedmé večer upozorněni, aby o požáru nevydávali žádnou zprávu bez předchozího souhlasu ministerstva vnitra (Příloha č. 2).⁵⁴ Konkrétní znění a jméno

⁵⁰ STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 151

⁵¹ STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945 : perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a vězňice) v květnu-srpnu 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996, s. 136, STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 151

⁵² ČTK. Průmyslové podniky v Ústí n. L. zničeny požárem : německé obyvatelstvo bylo zajištěno. *Právo lidu*. 1. 8. 1945, roč. 48, č. 68, s. 1

⁵³ sp (aut. značka). *Nové zločiny Němců v pohraničí : je potřeba učinit přítrž řádění německých vlkodlaků. Rudé právo*. 1. 8. 1945, roč. 18, 4. 72, s. 1

⁵⁴ ABS Kanice, fond Hlavní velitelství SNB Praha 1945-1946, kt A17, zpráva pro ministra vnitra č. j. 37/1945 z 31. 7. 1945. Zkoumaný materiál tvoří pravidelné situační zprávy o bezpečnostní situaci v republice. Následně po vypuknutí požáru 31. července docházely na Hlavní velitelství Sboru národní bezpečnosti v Praze zprávy místního národního výboru a okresní správní komise v Ústí nad Labem, stejně jako policejního ředitelství,

toho, kdo pokyn vydal, neznáme (byl to presidiální šéf, ale není jasné kterého odboru). Dost možná se jednalo pouze o slovní pokyn.

Ministerstvo vnitra až před půl devátou poskytlo ČTK zprávu, která se ostatně beze změny ocitla druhý den v tisku. V této zprávě ministerstvo vnitra zamlčelo, že k nějakým násilnostem docházelo. Vědělo o nich, i když neznalo podrobnosti. Už po páté hodině totiž telefonicky informovalo policejní ředitelství v Ústí nad Labem, že „*mezi Čechy vznikají velké nepokoje, provádějí se lynče na ulicích.*“⁵⁵ Později sdělil úřad národní bezpečnosti v Praze, že „*došlo k nepokojům a ke srážkám mezi Čechy a Němci. Mnoho Němců bylo pobito. Ze strany úřadů byl vydán zákaz vycházení z domů.*“⁵⁶

V den neštěstí byla média odkázána na informace, které jim zprostředkovaně o neštěstí poskytla ministerstva vnitra a národní obrany. Protože v tiskové zprávě vydané ministerstvem vnitra nebyly násilnosti zmíněny, nemohl se o nich dozvědět ani tisk. Nebylo možné, aby se celkový obraz událostí dostal na veřejnost.

Cenzura formálně neexistovala. V současném stavu bádání však není jasné, zda vláda nějakým neformálním způsobem média v roce 1945 neovlivňovala. Osobně se domnívám, že vzhledem k významu událostí v Krásném Březně pro národní bezpečnost není konzultace oficiálních zpráv ČTK s příslušnými ministerstvy (jak uvádí pokyn) překvapující. Mohl se některý z redaktorů později na místě dozvědět o násilnostech provázejících požáry? Znemožnilo mu ministerstvo vnitra, aby tyto informace zveřejnil? Nemáme pro to žádné přímé důkazy, byla by to pouze spekulace. Zmínka v situační zprávě Hlavního velitelství SNB však naznačuje, že tomu tak klidně mohlo být.

Ještě prvního srpna se do Ústí nad Labem vypravili ministr vnitra Václav Nosek a ministr národní obrany Ludvík Svoboda, aby zhlédli škody a vyšetřili okolnosti výbuchu. Doprovázeli je čeští i zahraniční novináři. Tisk tak mohl 2. srpna podat informace o jejich návštěvě a zprostředkovat projev generála Svobody. V něm veřejnost informoval, že se jedná o dokonalou organizaci německé podzemní práce a ujistil přítomné, že „*stát se s pátou kolonou vypořádá rychle a energicky.*“⁵⁷

Všechny deníky věnovaly události značnou pozornost, zejména několikahodinovému průběhu požárů, popisu škod a situace ve městě. Žádný článek se však nezmínil o tom, že by

velitelství Sboru národní bezpečnosti a dalších orgánů. Tyto informace postupovalo velitelství obratem ministerstvu vnitra.

⁵⁵ ABS Kanice, fond Hlavní velitelství ZNB Praha 1945-1946, kt A17, zpráva pro ministra vnitra č. j. 37/1945 z 31. 7. 1945

⁵⁶ Tamtéž

⁵⁷ Nesign. Pátou kolonu vyřídíme energicky : v Ústí n. L. pracovalo organisované německé podzemí. *Právo lidu*. 2. 8. 1945, roč. 48, č. 69, s. 1

po výbuchu došlo ve městě k násilnostem na německém obyvatelstvu. Výjimku tvořilo *Svobodné Československo*, které jako deník československé armády přineslo větší množství informací o bezpečnostních poměrech a konstatovalo, že „*po neštěstí nastaly ve městě nepokoje*.“⁵⁸ Nijak jejich průběh nespécifikovalo.

Z neštěstí byli bez důkladného vyšetřování obviněni němečtí záškodníci podporovaní údajně místními Němci. Ostatně ministr Nosek potvrdil na zasedání vlády 3. srpna, o kterém deníky informovaly o den později, že „*nešlo tu o pouhou nešťastnou shodu náhod, nýbrž o přímý důsledek německé podzemní práce*.“⁵⁹

Na veřejnost pronikly zamlčované události až o tři měsíce později v dopise Ivo Haise v týdeníku *Obzory*. Při líčení konkrétních případů brutálního zacházení s Němci napsal: „*Když vypukl požár v Krásném Březně, jehož pachatelé nebyli dodnes vypátráni, házeli tamější Češi náhodné německé chodce do Labe a vojáci po nich stříleli kulometem*.“⁶⁰ Dopis otevřel velkou diskuzi na téma odsunu Němců (kapitola 4.6), konkrétně události v Ústí nad Labem však zůstaly i v *Obzorech* bez jakékoliv odezvy.

Celkově se případu kolem výbuchu v Krásném Březně dostalo velké publicity, ale ani tentokrát nebyl obraz úplný. Popis násilností páchaných na Němcích se v tisku neobjevil. Celkově můžeme konstatovat, že tisk v roce 1945 nepřinesl žádnou zprávu o násilnostech, hromadných popravách nebo jiných nezákonnostech páchaných na německých civilistech. Obraz »excesů« tedy rozhodně neodrážel skutečné události.

4.3 Obraz divokého odsunu

Tisk se stal zejména v prvních poválečných týdnech prostorem, kde politikové všech stran i novináři formulovali vyhraněně nacionální výzvy k okamžitému řešení sudetoněmeckého problému. Prezident Beneš dokonce použil jazykový novotvar, když pravil, že je Němce potřeba »vylikvidovat«.⁶¹ V oficiálních projevech politici poukazovali na fakt, že je třeba rozlišovat mezi Němci a že zamýšlené »očistění republiky od Němců« není aktem pomsty, nýbrž spravedlnosti (ministr vnitra Nosek: „*Nejde tu o pomstu, ale o přísnou a tvrdou spravedlnost*“⁶²). Navrch ale postupem času dostávala tvrzení o kolektivní vině.⁶³

⁵⁸ Nesign. V Ústí nad Labem vyhlášen výjimečný stav. *Svobodné Československo*. 2. 8. 1945, roč. 1, č. 47, s. 1-2

⁵⁹ Nesign. Nejde o náhodu, nýbrž o německou sabotáž. *Lidová demokracie*, 4. 8. 1945, roč. 1, č. 72, s. 1

⁶⁰ Z dopisů redakci. *Obzory*. 27. 10. 1945, roč. 1, č. 10, s. 153. Dopis Ivo Haise

⁶¹ SCHALLNER, Dieter. Obraz Němců a Německa v letech 1945 až 1947 : vznik soudobého českého stereotypu Němce a Německa. In BROKLOVÁ, Eva; KŘEN, Jan (ed.). *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha : Karolinum, 1998, s. 238

⁶² ČTK. Republiku nutno očistit od Němců, Maďarů a kolaborantů. *Právo lidu*. 19. 5. 1945, roč. 48, č. 8, s. 1

⁶³ BAREŠ, Gustav. Naše svaté právo. Rudé právo. 15. 6. 1945, roč. 18, č. 34, s. 1; SCHALLNER, Dieter. Obraz Němců a Německa v letech 1945 až 1947 : vznik soudobého českého stereotypu Němce a Německa. In

Němcům byla přikládána vina za všechna příkoří, kterými český národ prošel od roku 1938, dále spoluvina za rozpoutání světové války a ke slovu se dostaly i negativní historické stereotypy.⁶⁴ Významným argumentem pro zajištění bezpečnosti republiky formou vystěhování všech Němců se během letních měsíců staly útoky »werwolfů«.⁶⁵ Kampaň vyvrcholila obviněním německých záškodníků ze založení požáru v Krásném Březně 31. července. Nejaktivnější v tomto ohledu bylo *Rudé právo*.⁶⁶ Začátkem srpna pak byla veřejnost seznámena se závěry konference v Postupimi, na které vítězné mocnosti přijaly československé požadavky odsunu Němců, který měl být proveden humánní a spořádanou metodou.

Cílem analýzy je následující otázka: Byly během těchto tří měsíců v tisku formulovány pouze výzvy k vystěhování Němců, anebo byla veřejnost konfrontována s tím, že bez souhlasu spojenců už paralelně probíhá vyhánění statisíců německých obyvatel z pohraničí?

První konkrétní informace o probíhajících divokých odsunech přinesl ve svém rozhlasovém projevu státní tajemník v ministerstvu zahraniční Vladimír Clementis 13. června, který o den později deníky zveřejnily. V úvodu pravil, že „*strašné zkušenosti, kterých se Češi a Slováci dožili s německou a maďarskou menšinou, nutí Československo k hlubokému a trvalému zásahu,*“⁶⁷ tedy vystěhování velké většiny Němců a Maďarů z Československa kromě těch, „*kterí již v kritických časech předmnichovských a za okupace stáli věrně po našem boku.*“⁶⁸ Veřejnost byla poprvé seznámena s tím, že už jsou z republiky určité skupiny německého obyvatelstva vyváženy do Německa: „*Němci a Maďaři, kteří sem přišli po Mnichově a nebudou pro své zločiny postaveni před lidové soudy, jsou již většinou zajištěni a vyváženi.*“⁶⁹ Při této příležitosti ocenil podporu Sovětského svazu a vyjádřil naději, že také západní spojenci Československu v otázce vysídlení Němců pomohou. „*Jsmo však rozhodnutí*

BROKLOVÁ, Eva; KŘEN, Jan (ed.). *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha : Karolinum, 1998, s. 238

⁶⁴ SCHALLNER, Dieter. Obraz Němců a Německa v letech 1945 až 1947 : vznik soudobého českého stereotypu Němce a Německa. In BROKLOVÁ, Eva; KŘEN, Jan (ed.). *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha : Karolinum, 1998, s. 238

⁶⁵ Organizace Werwolf byla vytvářena od dubna 1945 a jejím úkolem měly být teroristické útoky za nepřátelskými liniemi. Po kapitulaci její stoupenci pokračovali v totální válce formou různých sabotážních akcí. V češtině označování werwolfové jako vlkodlaci

⁶⁶ vn (autor. zkratka). Očistíme naše pohraničí nemilosrdně od německých vlkodlaků : bezpečnost republiky vyžaduje rychlého vystěhování Němců. *Rudé právo*. 11. 7. 1945, roč. 18, č. 54, s 1; vn (autor. zkratka) Němečtí vlkodlaci za mřížemi : národ tvrdě udělá pořádek v pohraničí. *Rudé právo*. 14. 7. 1945, roč. 18, č. 57, s 1; Nesign. Nové zločiny Němců v pohraničí : je nutno učinit přítrž řádění vlkodlaků. *Rudé právo*. 1. 8. 1945, roč. 18, č. 72, s. 1

⁶⁷ ČTK. Nedáme se ničím odvrátit od energického řešení otázky Němců a Maďarů. *Rudé právo*. 14. 6. 1945, roč. 18, č. 33, s. 1; ČTK. Německá pátá kolona musí pryč. *Svobodné Československo*. 14. 6. 1945, roč. 1, č. 6, s. 1

⁶⁸ Tamtéž

⁶⁹ Tamtéž

*nedat se ničím odvrátit v této věci od započaté cesty... Německá pátá kolona z Československa musí pryč.*⁷⁰

V době, kdy republiku s vědomím vlády a pod dohledem československé armády denně opouštělo v divokých transportech pět tisíc osob (a nejednalo se jen o kategorie, které vymezil Vladimír Clementis, ale o všechny Němce bez rozdílu), poskytl prezident Beneš rozhovor britskému zpravodaji agentury Reuters. Při hodnocení poválečného vývoje Československa se dotkl i německé otázky a představil veřejnosti oficiální stanovisko československé politické reprezentace. „*Navrhujeme v souladu se třemi velmocemi, aby se přistoupilo na jediné možné řešení, totiž přesun obyvatelstva. Navrhujeme, aby se tento přesun děl organizovaným a řádným způsobem a aby byl proveden lidsky.*“⁷¹ Následně sdělil, že „*asi 200 000 neaktivnějších nacistů odešlo již ze svobodné vůle,*“ a že ze zbylých asi dvou a půl milionu Němců bude Němcům v počtu 300 až 500 tisíc dovoleno zůstat a rozhodnout se, zda chtějí sami do Německa odejít. „*Nepatrný počet sudetských Němců byl již deportován. Jsou to však ojedinělé případy, ke kterým došlo v důsledku vzrušení, jež se zmocnilo v sudetských okresech Čechů koncem války.*“ Tyto případy obhajoval rozrušením a roztrpčením Čechů z toho, jak krutě s nimi sudetští Němci za války zacházeli. Zároveň však zpravodaje (a nepřímo i celou britskou veřejnost) ujistil, že místní národní výbory „*nyní plně ovládají situaci a spolupracují lokálně s ústřední vládou.*“⁷²

Dovolují si tvrdit, že v tomto rozhovoru prezident Beneš účelově zkreslil skutečnost s vědomím toho, že není vhodné, aby se britská veřejnost dozvěděla pravdu o skutečné situaci v pohraničí. Postavení Československa - navíc těsně před Postupimskou konferencí - by v očích britské veřejnosti značně upadlo, kdyby se dozvěděla o tom, že je z pohraničí s vědomím vlády a na rozkaz armádních velitelů včetně ministra obrany často nelidským způsobem vyháněno původní sudetské obyvatelstvo.⁷³

Alespoň prezident připustil fakt, že k vyhánění sudetských Němců dochází. Pokud se názory politiků nebo zprávy z jednání vlády dostaly do denního tisku, o divokých odsunech zde nebyla žádná zmínka. Většinou bylo řečeno, že dotyční političtí představitelé budou až na antifašisty plně prosazovat vystěhování všech Němců. Ministři vnitra, spravedlnosti a průmyslu na manifestaci v Mostě například uvedli: „*Ostatní budou posláni tam, kam je srdce*

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ Nesign. Asi na 500.000 Němců u nás zůstane : rozhovor prezidenta republiky se zpravodajem Bettanym. *Lidová demokracie*. 22. 7. 1945, roč. 1, č. 61, s. 1-2

⁷² Tamtéž

⁷³ STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945 : perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu-srpnu 1945*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996, s. 27-32

*táhlo a kde mohou znovu vztyčit prapory s nápisem »Děkujeme svému Vůdci«.*⁷⁴ Zpráva o zasedání vlády 18. června informuje veřejnost, že vláda „*uskuteční tento odsun přesně podle svého programu*“, a že učiní vše, aby se „*příslušná opatření prováděla organizovaně a plánovitě.*“⁷⁵

Velký význam pro moji analýzu má článek informující o rozhovoru předsedy vlády Zdeňka Fierlingera s britskými novináři v Londýně, který sice proběhl až v září, přesto o odsunu Němců referoval. Otiskly ho všechny sledované deníky. Fierlinger prezentoval oficiální československé stanovisko a jistě se do něho promítl kritika, která se v západním veřejném mínění začala objevovat vzhledem ke zprávám o statisících osob, které byly z Československa divoce vystěhovávány. V úvodu se podivil nad „*některými číslicemi, uveřejněnými v britském a americkém tisku*“ a upozornil západní veřejnost na fakt, že je nutno rozlišovat tři kategorie Němců – původní sudetské obyvatelstvo, kolonisty z období druhé světové války a téměř milion uprchlíků před Rudou armádou ze Slezska. „*Tito uprchlíci, kteří žili na silnicích a ulicích, museli být především převedeni přes hranice Československa. Tímto způsobem bylo ostatně evakuováno jenom asi dvě stě až tři sta tisíc Němců.*“ Předseda vlády pokračuje, že zbývajících tří milionů Němců se týká rozhodnutí Postupimské konference o spořádaném a lidském odsunu. Ti do jeho provedení zůstanou v Československu. „*Němcům, opouštějícím Československo, bylo dovoleno vzít si s sebou majetek, který mohli odnést nebo odvést. Všechn ostatní majetek zabavuje československý stát jako náhradu škod a rekvizic, provedených v Československu Němci.*“⁷⁶

Veřejnost tedy ústy politických představitelů o konkrétním průběhu vyhánění sudetoněmeckého obyvatelstva v podstatě informována nebyla. Pokud někdo z politiků připustil fakt, že republiku nějací Němci opustili, bylo zdůrazněno, že se jedná o Němce přistěhovavší se po roce 1938 nebo národní hosty (Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger), aktivní nacisty, kteří však odešli sami (Edvard Beneš), nebo o nepatrný počet obyvatel, přičemž příčinou byla revoluční nálada českých obyvatel pohraničí a tyto akce už byly zastaveny (Edvard Beneš). Pokud je uveden číselný údaj, je zkreslený.

Další možností, jak se mohla československá veřejnost o probíhajícím vyhánění německého obyvatelstva dozvědět, bylo z bezprostředních zpráv nebo reportáží lidí, kteří se z nějakého důvodu ocitli v pohraničí. Výjimečně se jednalo o materiály ČTK. V prvních

⁷⁴ Nesign. Mohutná manifestace v Mostě. *Svobodné Československo*. 20. 6. 1945, roč. 1, č. 11, s. 1

⁷⁵ Nesign. Odsun Němců přesně podle programů vlády. *Rudé právo*. 20. 6. 1945, roč. 18, č. 38, s. 2

⁷⁶ REUTER. Předseda vlády o odsunu Němců : výklad k anglickým novinářům o problému vystěhování Němců. *Svobodné slovo*. 8. 9. 1945, roč. 1, č. 102, s. 2

týdnech po osvobození přinášeli materiály z pohraničí dopisovatelé z řad vojáků. Divoké odsuny však reflektovali jen minimálně.

Rudé právo například v polovině června informuje o konsolidaci poměrů v Ústí nad Labem, obnovování správy a běžného života. „*Evakuace Němců, kteří se přistěhovali do Ústí po Mnichově, byla již provedena. Němci byli dopravováni lodmi do Saska.*“⁷⁷

O způsobu »vyčištění pohraničního území« v oblasti Vitorazska informovaly *Rudé právo* a *Lidová demokracie*. Vitorazsko, jako oblast s národnostně nevyhraněným obyvatelstvem s centrem v Českých Velenicích, bylo připojeno k Československu v roce 1920. Místní obyvatelstvo mluvilo česky i německy a mnozí se vzhledem k příbuzenským vztahům orientovali v meziválečném období na Rakousko. Po okupaci v roce 1938 se oblast stala přímou součástí Velkoněmecké říše, Čechů zde zůstalo jen málo a mnozí byli tvrdě perzekuováni.

Článek krátce popisuje činnost bezpečnostního oddílu vyslaného z Tábora, který měl podle pověření vlády vykonat „*nezbytná státně bezpečnostní opatření na území Vitorazska.*“⁷⁸ Aby se mohl život ve městě a okolí „*vrátit do normálních kolejí*“, museli podle nařízení velitele oddílu plukovníka Vladimíra Hobzy „*průběhem dvou hodin po vyhlášení příslušného nařízení opustit město a území Československé republiky všichni Němci a s nimi také bývalí Češi, kteří za německé okupace ze ziskuchtivosti si vyžádali německou státní příslušnost.*“⁷⁹ Zpráva pokračuje přehledem politického vývoje Vitorazska od roku 1920 do současnosti, přičemž je akcentován výlučně český charakter města (podle sčítání z roku 1930 zde bylo 4862 obyvatel, z toho pouze 5% Němců) a fakt, že po okupaci německou armádou většina českých obyvatel město opustila, přičemž ti zbylí byli v následujících letech týráni místními německými nacisty.⁸⁰

Zpráva je relativně přesná v popisu průběhu divokého odsunu (nekompromisní přístup vojenských jednotek, dvouhodinová lhůta na odchod). Co už ale ve zprávě chybí, je počet obyvatel, kteří byli ve skutečnosti ve dnech 22.-23. května vyhnáni z města a okolních obcí – jednalo se téměř o pět tisíc osob.⁸¹ Článek přitom vyvolává dojem, že vzhledem k národnostnímu složení bylo na Vitorazsku jen několik stovek Němců.

⁷⁷ Nesign. Český sever pracuje naplno. *Rudé právo*. 15. 6. 1945, roč. 18, č. 34, s. 4

⁷⁸ ČTK. Vitorazsko opět české. *Rudé právo*. 25. 5. 1945, roč. 18, č. 16, s. 2; *Lidová demokracie*. 25. 5. 1945, roč. 1, č. 15, s. 2

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ Tamtéž

⁸¹ STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 217

Zcela výjimečný článek ve *Svobodném slově České pohraničí se zbavuje Němců* (Příloha č. 3) poměrně přesně informuje o vysídlování okresů severních a západních Čech. Jde o jediný materiál, který podrobnějším způsobem referuje o divokém odsunu: „*Stěhování Němců od nás se provádí soustavně ve všech poněmčených okresech pohraničí.*“⁸² Autor nadále vysvětluje, že vysídlování probíhá odlišně podle rázu oblasti. V zemědělských oblastech západních Čech například Němci zůstávají ve svých domovech, aby svou prací přispěli ke zdárné sklizni. „*Jinak vypadá situace ve městech, v nichž je soustředěn průmysl, a jinak opět v oblastech, obsazených Rudou armádou, jinak v zóně Američanů.*“⁸³ Zatímco sovětsí vojáci a jejich velitelé spolupracují s českými správními orgány a usnadňují evakuaci německého obyvatelstva, „*Američané nechtějí o stěhování německého obyvatelstva mnoho slyšet a hodlají je provádět pomocí svých civilních úředníků.*“⁸⁴ Americká zdrženlivost k českým požadavkům na vysídlení německého obyvatelstva je interpretována nadměru negativně, americké „*nevšímavosti*“ je kladen za vinu fakt, že se po západních Čechách dosud volně pohybují nacističtí zločinci a organizují se zde němečtí „*vlkodlaci*“.

Při popisu života v Karlových Varech autor informuje i o probíhající evakuaci: „*Z Karlových Varů byli nejdříve evakuováni nacističtí národní hosté (sic! tzv. národní hosté byli němečtí uprchlíci z oblastí mimo Velkoněmeckou říši, nikoliv nacisté). Pak přišli na řadu přistěhovalci po říjnu 1938 a konečně nacisté, kteří nežili z práce, tj., kteří měli a mají dost, aby nemuseli vůbec pracovat. Současně jsou odsunovány všechny nacistické lazarety a nemocnice a nyní dochází na všechny Němce, kteří sabotují nařízení úřadů.*“⁸⁵

Dále je popisován průběh divokých odsunů v severních Čechách: „*Na Žatecku a Mostecku, stejně tak jako na Litoměřicku probíhá evakuace německého obyvatelstva vcelku velmi klidně. Jsou-li zde nějaké obtíže, pak jsou spíše technického rázu. V každém z uvedených krajů jsou vyvázeni především ti Němci, jichž není nutně zapotřebí v továrnách a podnicích a kteří žili z důchodů. Na Litoměřicku odjíždí každých 14 dní 5000 Němců.*“⁸⁶

A jakým způsobem byla v tisku reflektována nejznámější událost tzv. divokého odsunu – pochod brněnských Němců? Nijak. Ani jeden ze sledovaných deníků o události nepřinesl jakoukoliv zprávu o vyhnání 20 tisíc brněnských Němců mezi 30. a 31. květnem. Až s více

⁸² kol. (autor. zkratka). Pohraničí se zbavuje Němců. *Svobodné slovo*. 25. 7. 1945, roč. 1, č. 63, s. 2

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ Tamtéž

⁸⁶ Tamtéž

než dvouměsíčním odstupem se nepřímo dovídáme v krátké zprávě ve *Svobodném slově*, že „zatím opustilo město asi 25 tisíc Němců.“⁸⁷

Tímto přehledem v podstatě zprávy o divokých odsunech končí. Můžeme si povšimnout, že akcentováno je vysídlování přistěhovalců, uprchlíků a obyvatel označovaných za nacisty nebo příživníky. Slovem evakuace nabývá vyhánění obyvatel posunutého významu. S výjimkou článku ve *Svobodném slově* není divoký odsun ústředním tématem článku, zmínky o vyhánění jsou jen okrajové.

Chtěl bych na tomto místě upozornit na zajímavý paradox, který se v denících vyskytuje téměř celé léto. S vyháněním obyvatel byly samozřejmě spojeny zemědělské problémy. Ne všude totiž bylo možné nahradit opuštěné usedlosti českými osídlenci, část zemědělských ploch tak zůstávala neobdělávaná. Když se blíží období sklizní, můžeme se setkat s řadou článků, které apelují na příchod pomocných sil do zemědělství nebo které referují o obrovském úsilí obyvatel při žních (ve *Svobodném Československu* dokonce vzniká jakýsi kult vojáka-zemědělce). Na jednu stranu je tu očividný problém – nedostatek lidí v pohraničí. Nikde ale není zmíněno, čím tento nedostatek vznikl. V úvodníku *Rudého práva* 10. července je v souvislosti s živelným průběhem osídlování alespoň uvedeno: „V mnohých krajích opustily desítky tisíc německých uprchlíků i přivandrovalců vesnice a bylo nutno rychle zajistiti obdělávání polí, připravit senoseč i sklizeň...“⁸⁸ Informace jsou samozřejmě scestné (původní sudetoněmecké obyvatelstvo setrvalo na svých zemědělských usedlostech až do konce války, výjimkou byla pouze severozápadní Morava a Slezsko, odkud byli sudetští Němci částečně evakuováni z nařízení německých úřadů), ale alespoň je zde zmíněn jakýsi důvod vylidnění pohraničí. Ve většině materiálů se však uvádí následek bez jakékoliv příčiny.

4.4 Reflexe divokého odsunu

Vyskytla se ve sledovaném tisku bezprostřední kritická reflexe událostí divokého odsunu? Vzhledem k naprostému minimu zpráv o vyhánění nás nepřekvapí, že nikoliv. Vypjaté nacionální ovzduší prvních měsíců po válce determinuje nemožnost jakékoliv kritiky probíhající národnostní očisty. Agenda deníků v žádném případě neumožňovala proniknutí příspěvků poukazujících na negativní stránky německé perzekuce. Veřejnost místo toho četla nové a nové zprávy o krutých podmínkách vězňů v koncentračních táborech, objevovaly se zprávy o odkrývání prvních hromadných hrobů s oběťmi tzv. pochodů smrti, probíhaly mimořádné lidové soudy s nacistickými zločinci, národ soucítit s lidickými mučedníky,

⁸⁷ Nesign. Život v Brně. *Svobodné slovo*. 3. 8 1945, roč. 1, č. 71, s. 3

⁸⁸ KOŤÁTKO, Jiří. Osídlení našeho pohraničí. *Rudé právo*. 10. 7. 1945, roč. 18, č. 53, s. 1

jejichž památka mohla být poprvé veřejně uctěna. Osobně se domnívám, že většina novinářů ani s bezprostředními jevy divokého odsunu konfrontována nebyla.

Trvalo pět měsíců, než došlo na stránkách deníků k určité reflexi. A impuls k jejímu zahájení přišel nikoliv z domácího prostředí, ale ze zahraničí. Situaci německého obyvatelstva v Československu se totiž od léta věnovali britští politikové a publicisté. Diskuzi podpořilo schválení organizovaného transferu na konferenci v Postupimi a jedním z témat bylo zajištění a dodržování podmínek humánního a spořádaného odsunu (vyhánění pokračovalo i přesto, že se československá a polská vláda zavázaly dodržovat dohodu z Postupimi).⁸⁹ V té době se však v Anglii objevovaly také různé zprávy o situaci vyháněných Němců a o podmínkách panujících v československém pohraničí a internačních táborech. Diskuze byla komplexní a neomezovala se pouze na Československo - zabývala se tudíž i vyháněním Němců z Polska.

Československý tisk si zahraniční kritiky dlouhou dobu nevšímal a veřejnost o její existenci ze sledovaných deníků informována nebyla. Pouze *Rudé právo* v souvislosti s návrhem sovětského maršála Žukova na urychlení transferu Němců ze střední Evropy, kterou přednesl na schůzi Spojenecké kontrolní rady v Berlíně, vůbec poprvé ze všech sledovaných deníků informovalo o tom, že nějaká diskuze v zahraničí probíhá: „*Žukovovo vystoupení znovu rozvířilo diskuzi, která již kolem této v Postupimi zásadně rozhodnuté otázky vznikla před několika týdny v Anglii. Korespondent »Timesů« praví, že nemá spolehlivých zpráv o počtu vypuzených Němců, kteří přicházejí od východu ze sovětského pásma a snaží se dostat do anglo-amerického. Udává však, že po poklesu přílivu Němců z Československa počet uprchlíků, projíždějících berlínskými nádražími, klesl na polovinu, tj. 10 000.*“⁹⁰ Materiál dále obsahuje zmínku o návštěvě biskupů anglických církví u ministerského předsedy Attleeho, během které upozornili na „*žalostné podmínky, za kterých jsou Němci evakuováni z Polska a ze Sudet.*“⁹¹

Probíhající diskuze není hlavním tématem článku, ostatně zprávy z Velké Británie nejsou žádným způsobem komentovány. Skutečným tématem se zahraniční diskuze o situaci Němců stala až o měsíc později v souvislosti se silící kritikou transferu ve Velké Británii. Reagovali na ni jak publicisté, tak vláda i prezident Edvard Beneš. V britské Dolní sněmovně totiž 10. října vyvolali poslanci Stokes a Boothy diskuzi na téma osudu Němců v Československu a Polsku a obvinili britskou vládu, že o skutečné situaci Němců mlčí. Na interpelaci jim odpověděl podtajemník ministerstva zahraničí Hector McNeil. Mimo jiné se

⁸⁹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa*. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, s. 103

⁹⁰ Nesign. Po návrhu maršála Žukova na odsun Němců z ČSR. *Rudé právo*. 15. 9. 1945, roč. 18, č. 110, s. 2

⁹¹ Tamtéž

přiklonil k názoru, že Němci, o kterých je řeč, nejsou „*poměrně nevinní*“, a dodal: „*Obávám se, že jsou to Němci a ti buď sami, nebo jejich vůdcové, způsobili Polákům, Čechům, Rusům, křesťanům, právě tak jako židům strašlivé utrpení.*“⁹² Následně vyzdvihl snahu československé vlády o spolupráci se spojeneckými orgány na základě dohod z Postupimi. Do diskuze ve sněmovně se o dva týdny později zapojil i ministr zahraničí E. Bevin, který transfer označil za složitý problém a s přihlédnutím k činnosti sudetoněmeckých fašistů v období Mnichova a okupace postup československé vlády podpořil.

Pro naše téma je podstatná interpelace poslance Stokesese z 10. října. V ní totiž sněmovnu upozornil na skutečnost internace a vyhánění sudetských Němců. Podle zpráv sudetoněmeckého důstojníka Royal Air Force je v Československu prý „*ubohá situace a lidé jsou odváděni z anti-nacistických táborů do českých táborů a proměňováni v otroky. (...) Ženy, děti a starci jsou vyháněni prakticky s ničím a posíláni na západ.*“⁹³ Současně apeloval na britskou vládu, aby „*tato hrozná věc*“ byla přes zimu zastavena.

Československé deníky na kritiku reagovaly různě. Některé si jí vůbec nevšimly. Zprávu o Stokesově vystoupení přinesly jen *Rudé právo* a *Svobodné noviny*, přičemž je žádným způsobem nekomentovaly. *Rudé právo* podtitulkem *Podivné zpravodajské prameny britských poslanců* zpochybnilo argumenty, na kterých Stokes vystavěl svojí interpelaci.⁹⁴

Mezi dalšími *Svobodné Československo* o probíhající diskuzi informovalo jen krátce. Podrobnosti Stokesovy interpelace zveřejněny nebyly. Přitom poukázalo na to, že v britském tisku se objevují protichůdné názory o postavení Němců. Na námitku dopisovatele Daily Herald, který přirovnával podmínky v některých českých táborech k Belsenu, odpovědělo informacemi z článku v Manchester Guardian, který pod titulem *Češi se hlásí k evropskému smýšlení* (ostatně stejná slova tvoří i podtitulek tohoto článku) konstatuje, že poměry Němců v Československu „*nejsou snad radostné, avšak naprosto snesitelné.*“⁹⁵ Článek uzavírá konstatování McNeila ze sněmovní debaty o „*nevýslovných zvěrstvech*“, kterých se Němci nebo jejich vůdcové dopustili.⁹⁶

Mnohem zajímavější je druhý příspěvek do diskuze z následujícího dne s názvem *Řekněme pravdu i zahraničí!*. Poukazuje na jeden ze způsobů, jakým je ve Velké Británii

⁹² Nesign. Angličané a odsun Němců : britská dolní sněmovna debatovala o odsunu Němců z Československa. Podezřelé starosti některých poslanců. *Rudé právo*. 12. 10. 1945, roč. 18, č. 132, s. 2

⁹³ Tamtéž; STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa*. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, s. 130

⁹⁴ Nesign. Odsun Němců v britské sněmovně : zástupce Foreign Office uklidňuje řečníky. *Svobodné noviny*. 12. 10. 1945, roč. 1, č. 119, s. 1; Nesign. Angličané a odsun Němců : britská dolní sněmovna debatovala o odsunu Němců z Československa. Podezřelé starosti některých poslanců. *Rudé právo*. 12. 10. 1945, roč. 18, č. 132, s. 2

⁹⁵ KW (autor. značka). Anglie o našich Němcích : Československo se hlásí k evropskému smýšlení. *Svobodné Československo*. 12. 10. 1945, roč. 1, č. 107, s. 1

ovlivňováno veřejné mínění – totiž pomocí čtenářských rubrik, které jsou považovány za důkaz vyspělé demokracie a svobody tisku. *Právo lidu* naráží na to, že jsou v anglickém tisku poslední dobou uveřejňovány časté články o situaci v Československu: „*Byly psány vesměs lidmi typu nacisty Jaksche, německého či maďarského vydání. Stěžovali si tam, že zacházíme nevládně s Němci a Maďary a pokoušejí se vzbudit dojem, jako by nová Československá republika si přisvojovala metody německého fašismu.*“⁹⁷ Autor si následně posteskl, že je škoda, že se dosud na stránkách britského tisku neobjevila odpověď „*z povolané strany československé*“, čímž se vzdáváme „*velmi vhodného prostředku objasnit před anglickou veřejností otázky, o kterých jsou dosud informováni jen nedostatečně a mnohdy i naprosto zkresleně z pramenů německé a maďarské fašistické emigrace.*“⁹⁸

Na „*zvláštní osobní příčiny a pozadí*“ celé transferové kampaně ve Velké Británii upozorňuje i Evžen Klinger ve článku *Svobodných novin Tažení proti transferu*.⁹⁹ Tento článek je nejlepší analýzou britského tisku a pozadí probíhající diskuze. Dedukce je však výrazně jednostranná – celá kampaň je kladena za vinu redaktorům skrývajícím velkoněmecké ražení nebo nespolehlivých informátorů, kteří jsou protisovětsky zaujatí. „*Jak si má nebo může ověřit (průměrný anglický čtenář pozn. autora), že zprávy do redakce Tribune nosí lidé z družiny Wenzela Jaksche, který s lehkým srdcem a rád zapomněl na svůj „Volkssozialismus“, duchovně spřízněný s národním socialismem pana Strassera?*“¹⁰⁰ Klinger závěrem konstatuje, že Angličané, „*kterým se spletité poměry ve střední a jihovýchodní Evropě jeví ještě pořád jako hotové bludiště, jsou pak snadno obětí různých »znalců« z té či oné země.*“¹⁰¹

Dosti podrážděně reagovalo *Svobodné slovo*. Podrobnostem o interpelaci nevěnovalo žádný prostor. Zato považoval šéfredaktor Ivan Herben za nutné komentovat připomínku labouristické poslankyně Manningové, která se při McNeilově obvinění Němců ze způsobení strašlivého utrpení tázala na problém rozlišování mezi nacisty a nevinnými dětmi. Dlouholetý vězeň koncentračního tábora Herben se cítil být, jak sám napsal, svědkem poučeným i povolaným pro odpověď paní poslankyni.

Argumentace je zajímavá pro pozdější srovnání se články Pavla Tigrida. Herben nerozebírá samu podstatu nutnosti rozlišovat mezi dětmi a nacisty. Ani se nezabývá situací

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Kamil (autor. značka). Řekněme pravdu zahraničí. *Svobodné Československo*. 13. 10. 1945, roč. 1, č. 108, s. 2

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ KLINGER, Evžen. Tažení proti transferu. *Svobodné noviny*. 16. 10. 1945, roč. 1, č. 123, s. 2

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Tamtéž

německých dětí v českých internačních táborech. Místo toho poukazuje na 78 tisíc sirotků v Jugoslávii, které válka připravila o rodiče a o které se v britské sněmovně nikdo nezajímá. „*Vždyť přece nejde vůbec srovnat osud jugoslávských hladových a mrznoucích opuštěných sirotků s osudem německých dětí v Československu, dětí, kterým se nemá stát nic jiného, než že se svými rodiči a pod jejich péčí, stejně jako pod péčí našich a spojeneckých úřadů, změní bydliště.*“¹⁰² Dále vypráví o tom, jak byl nechtěným svědkem ubití židovské matky čtyř dětí v Brně v roce 1939. A jakým způsobem byla fanaticky vychovávána mládež v Německu, že pobízela k ubíjení vězňů. Komentář zakončil konstatováním, že tyto děti by za padesát let mohly vraždit české děti a těm už by „*málo pomohlo, kdyby se v britském parlamentě našla opět útlocitná dáma, která by zvolala: A co děti?*“¹⁰³

Rozhodně nechci zlehčovat zážitky Ivana Herbena, které mohou být pravdivé. Jeho postoj je logicky formován pětiletým vězněním v koncentračním táboře. Je však patrné, že v tomto případě nedošlo k žádné analýze nebo kritické reflexi situace dětí držených v internačních táborech, ve kterých se životní podmínky od konce války měnily často jen velmi pomalu a obtížně.

Tisková kampaň v západním tisku samozřejmě nemohla zůstat bez odezvy u nejvyšších československých představitelů. Na vrchol transferové kampaně reagovala vláda okamžitě na svém zasedání 13. října. Závěry porady zprostředkované ČTK otiskly *Lidová demokracie*, *Svobodné noviny* a *Svobodné Československo*. Vláda na úvod ujistila obyvatele, že probíhající kritika nemůže transfer jako takový ohrozit a že ministerstvo vnitra na jeho přípravách usilovně pracuje. Je zajímavé, že vláda v žádném případě nepřiznává, že kritika je oprávněná, respektive se o kritice vůbec nezmiňuje. Ale konstatuje, že „*klade důraz na spravedlivé a účelné vyřešení otázky naší německé menšiny*“,¹⁰⁴ a proto nabádá správní orgány ke svědomitému plnění všech povinností. „*Naše vláda je daleka toho, aby chtěla uplatňovat vůči obyvatelstvu německé národnosti nějaké nelidské metody. Je však jejím přáním, aby náš postup vůči Němcům, zejména vůči těm, kteří se provinili, byl přísný, avšak důstojný a aby též v postupu podřízených orgánů nebylo nepřístojností a přehmatů, které by mohly vrhnouti stín na dobré jméno našeho státu za hranicemi.*“¹⁰⁵ V táborech mělo být s Němci slušně zacházeno, dodržována hygiena a na kontrolu stavu v táborech byla zřízena zvláštní komise.

¹⁰² HERBEN, Ivan. A co děti? : dopis paní poslankyni Manningové o německých dětech. *Svobodné slovo*. 14. 10. 1945, roč. 1, č. 131, s. 1-2

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ ČTK. Vládní prohlášení o vystěhování Němců. *Svobodné noviny*. 14. 10. 1945, roč. 1, č. 121, s. 1

¹⁰⁵ Tamtéž

„Je příkazem vlády, aby všechny naše orgány postupovaly v každém směru svědomitě a korektně.“¹⁰⁶

Prezident Edvard Beneš na kritiku reagoval ve svém vystoupení 14. října v Mělníku. *„V poslední době jsme však kritizováni v mezinárodním tisku, že přesun Němců se u nás provádí nedůstojným nepřístupným způsobem. Děláme prý totéž, co dělali nacisté nám. Ať výtky ty jsou snad v jednotlivostech pravdivé či nikoliv, prohlašuji zcela kategoricky: naši Němci do Říše musí odejít a v každém případě odejdou.“¹⁰⁷*

Následujícími slovy sice míří k budoucímu organizovanému transferu, jednoznačně však vychází z předcházejících měsíců a promítají se do nich zločiny a přehmaty, ke kterým došlo v průběhu divokého odsunu. *„Ale celý náš postup ve věci jejich odsunu do Říše musí být lidský, slušný, správný, morálně odůvodněný, přesně plánovaný a se všemi spojenci pevně dohodnutý. Všechny podřízené orgány, které se proti tomu prohřeší, budou velmi rozhodně volány k pořádku. Vláda v žádném případě nedovolí, aby dobrá pověst republiky byla ničena nezodpovědnými živly.“¹⁰⁸*

Současně apeluje na západní veřejnost, aby se nenechala ovlivnit zkreslenými nebo neprofesionálními zprávami o skutečné situaci u nás: *„Naproti tomu žádáme všechnu naši spřátelenou cizinu, aby se nedávala másti záměrnou propagandou německou nebo i příležitostnými svými zpravodaji, kteří často vidí věci příliš zběžně.“¹⁰⁹*

Dá se říci, že poměrně rozsáhlá kampaň západních listů byla tématem tuzemských deníků jen velmi krátkou dobu, v podstatě necelý týden. Pokud listy považovaly za nutné se jí vůbec zabývat, vyvolala spíše negativní reakce. Místo toho, aby deníky analyzovaly oprávněnosti kritiky a reflektovaly problémové jevy v zacházení se sudetoněmeckým obyvatelstvem, poukazovaly na zkreslenost nebo nepravdivost zpráv (informace pocházejí od německé fašistické emigrace, nespolehlivých zdrojů), popř. na fakt, že veřejnost ve Velké Británii poměrům ve střední Evropě nerozumí. Dalším druhem reakce bylo šovinistické odvedení pozornosti od problému konstatováním, že Němci páchali daleko horší věci. Vesměs všechny materiály byly povrchní, nezabývaly se kritikou do hloubky.

V oficiálním prohlášení vláda kritiku nerozebírala, na veřejnost se ani po kampani v zahraničí upozorňující na negativní jevy transferu a vyhánění obyvatel nedostaly žádné konkrétní informace o jevech divokého období odsunu. Vláda, vědoma si toho, že

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Odsun Němců bude proveden. *Rudé právo*. 16. 10. 1945, roč. 18, č. 135, s. 2, výňatky z projevu Edvarda Beneše v Mělníce

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ Tamtéž

pokračování v nepřístojnostech doprovázejících odsun může ohrozit dobré jméno a postavení Československa v Evropě, prohlásila, že v žádném případě nemá v úmyslu uplatňovat vůči německým obyvatelům nelidské metody a že jejich situaci chce řešit spravedlivě. Nepřímo se zbavuje odpovědnosti za jakékoliv přehmaty tím, že nabádá podřízené orgány, aby jednaly svědomitě a zacházely s Němci slušně.

V podobném duchu reagoval i prezident Beneš v projevu v Mělníku. Závěrečným apelem na západní veřejnost, aby se nenechala mást nepravdivými informacemi, současně oprávněnost celé kritiky zpochybnil.

Jevy divokého odsunu v průběhu roku 1945 nebyly v denících ústředním tématem. Pokud byly zmíněny, tak vždy okrajově v souvislosti s nadcházejícím organizovaným transferem.

4.5 Kritická reflexe v *Obzorech*

Na kritiku metod zacházení se sudetskými Němci, která se v západním tisku na podzim objevila, reagovaly *Obzory* ve stejnou dobu jako sledované deníky. Reakce Pavla Tigrida v článku *Transfer Němců a tisk*, otisknutém v 8. čísle 13. října, se však od všech ostatních sledovaných materiálů v denících zásadním způsobem odlišuje, a to svou vyvážeností. V úvodu se dočteme, že zprávy o ukrutnostech páchaných v Československu na Němcích jsou vesměs nepřesné vinou činnosti Wenzela Jaksche, který je účelově zkresluje. V zápětí, a je to vůbec poprvé za sledované období, Tigrid otevřeně konstatuje, že v pohraničí se podle všeho děly události, které se „nesrovnávají s naší národní ctí ani s výslovným ujištěním vlády, že transfer bude prováděn organisovaně a lidským způsobem.“¹¹⁰ Tvrzení dokládá na informacích o »přehmatech« v jednom článku z karlovarských novin, které rozhodně nemohou být obviněny z náklonnosti vůči Němcům, ale které „pokládaly za nutné kousnout do tohoto kyselého jablka a vyslovit se proti týrání těchto lidí.“¹¹¹

Pavel Tigrid následně logicky a v zásadě oprávněně poukazuje na to, že množství „ukrutenství, jež nám cizina stále omílá, stalo se v prvních dobách, kdy lid měl v paměti německá zvěrstva a kdy Němci sami, neuvědomujíce si porážku, chovali se zpupně a vyzývavě a tímto svým postupem si četná příkoří zavínili.“¹¹²

Následuje ojedinělá reflexe některých domácích listů, které „v záchvatech nevidaného šovinismu“ podporují tyto ukrutnosti, „poukazujíce na to, co Němci napáchali u nás i ve světě. Na to lze jedině odpovědět, že lidé takto smýšlející staví se na roveň sadistickým

¹¹⁰ Nesign. *Transfer Němců a tisk*. *Obzory*. 13. 10. 1945, roč. 1, č. 8, s. 116. Autorem je Pavel Tigrid

¹¹¹ Tamtéž

nacistickým gangsterům, kteří nerozlišovali mezi vinnými a nevinnými, mezi muži a dětmi, mezi trestem a pomstou.“¹¹³

Po analýze článků v denících bych pouze korigoval slovo »podporuje« slovem »omlouvá«, ale jinak s Tigridovým vývodem souhlasím. Článek je ukončen morálním mementem: „*Nejde také o to, co tomu řekne cizina, jako o to, co tomu řekne naše svědomí a naše humanitní tradice.*“¹¹⁴

O týden později navázaly *Obzory* na Benešův projev v Mělníku a připojily se k požadavku, aby nadcházející organizovaný transfer „*nebyl ohrožován nelidským jednáním některých orgánů a jednotlivců.*“¹¹⁵ Sledovaná problematika divokého odsunu byla v *Obzorech* v prvních dvou číslech stejně jako v denících na okraji ústředního tématu, kterým byl nadcházející organizovaný transfer: „*Nesmíme dáti svým postupem příčinu k oprávněné (zvýrazněno v textu pozn. autora) kritice a tím celou velikou naši oprávněnou národní akci s našimi Němci před ostatními národy kompromitovat.*“¹¹⁶

Těžko říct, zda by se kritika objevovala na stránkách *Obzorů* i nadále, nebýt odvahy obyčejného čtenáře Ivo Haise, který svým dopisem v 10. čísle rozpoutal diskuzi, která nemá v ostatních listech ve sledovaném období srovnání. *Obzory* byly týdeník otevřený čtenářům a jako jediné ze sledovaných listů měly kvalitní čtenářskou rubriku. A díky tomu, že daly od začátku otevřeně najevo svůj nesouhlas s ukrutnostmi páchanými na Němcích, vyskytl se na jejich stránkách prostor pro kritickou reflexi. Prostor, který bychom v ostatních listech zbytečně hledali.

Motivaci k napsání dopisu redakci objasňuje Hais hned v úvodu: „*V době, kdy v tom, že nebudu mlčet, je jediná cesta, jak se zbavit aspoň trochu tíhy spoluviny, dávají mně v posledním čísle Obzorů lidské názory na německou i židovskou otázku naději, že tentokrát nebude můj hlas výkřikem k hluchým uším.*“¹¹⁷ Píše o snaze Němců zbavit se zodpovědnosti za zločiny nacismu tvrzením, že o nich nevěděli. Nebo že o nich mlčeli ze strachu před postihem. A zároveň se ptá, zda bychom se dnes mohli ospravedlnit, „*kdyby nám někdo řekl, že Češi jako celek jsou odpovědni za přehmaty a krutosti, jež se děly nejen za revoluce, ale i v dalších měsících.*“¹¹⁸

¹¹² Tamtéž

¹¹³ Tamtéž

¹¹⁴ Tamtéž

¹¹⁵ Důsledně, avšak slušně. *Obzory*. 20. 10. 1945, roč. 1, č. 9, s. 130

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ Z dopisů redakci. *Obzory*. 27. 10. 1945, roč. 1, č. 10, s. 153-154. Dopis Ivo Haise

¹¹⁸ Tamtéž

Ivo Hais otevřel tabuizované téma. Vůbec poprvé někdo veřejně zmínil konkrétní případy brutálního zacházení s Němci: „*Že jsme 9. května opékali v pražských ulicích jedince, pověšené za nohu na kandelábru a utloukli několik málo lidí, určených k odklizení barikád... to lze jistě omluvit revolučním vzrušením. Že ještě v červnu padlo v pražských ulicích několik Němek výstřely členů býv. RG, kteří je měli doprovodit z jednoho sběrného střediska do druhého, i to lze omluvit dozníváním revoluce.*“¹¹⁹ Kromě zmínění několika konkrétních případů úmrtí v internaci se jako jediný v celém sledovaném období odvážil říct pravdu o okolnostech požáru v Krásném Březně, „*kdy házeli tamější Češi náhodné německé chodce do Labe a vojáci po nich stříleli kulometem. (...) Kdybych se chtěl po vzoru Němců vylouvat, že o tom všem nevím, lhal bych stejně jako oni.*“¹²⁰

Hais se obrací ke svědomí národa a nabádá i ostatní, aby se ozvali. „*Orgán lidu nejedná za sebe, ale za nás za všechny. A dělá z celého národa lháře, neboť náš pan prezident i ministerský předseda už před několika měsíci za nás prohlašovali, že jednáme lidsky – a byl to omyl. Nevěřte, že by bylo nepopulární* (zvýrazněno v textu pozn. autora) *se ozvat proti této praxi, jak si to asi myslí strany, závodníci v šovinismu z důvodů agitačních.*“¹²¹

V závěru dopisu zmiňuje starého čeledína, který své mírné zacházení se svěřenými Němci vysvětluje slovy „*copak jsme Němci?*“ a ptá se: „*Nežije v tom dělníku více z Masaryka než v těch, kteří ho mají plná ústa?*“¹²²

Dopis Ivo Haise nezůstal bez odezvy. Hned v následujícím čísle na něj reagoval vysokoškolský student, který uvítal, že „*konečně tedy promluvil jeden občan, který se nebojí veřejně psát o záležitostech tak delikátní, a našel se časopis, jenž dopis přes nevábný obsah uveřejnil. První vlašťovka a dobré znamení všem, kteří to se svobodou čl. tisku myslí upřímně.*“¹²³

A nezůstalo jen u této reakce. V následujícím 12. čísle se objevil další čtenář, který ocenil, že se „*opět někdo odvážil přinést kus pravdy na světlo boží.*“¹²⁴ Nejdůležitější je, že vznikající diskuze získala záštitu samotné redakce, když se tématu ujal Pavel Tigrid a přinesl hlubokou analýzu celého problému. A to v době, kdy všechny ostatní deníky mlčely. Na první stránce varoval, jak utrpěla pověst demokratického Československa na západě. „*Krátce, jsme značně velkou částí soudného veřejného mínění osočováni z krutosti, nelidskosti a*

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ Tamtéž

¹²¹ Tamtéž, s. 154.

¹²² Tamtéž

¹²³ Z dopisů redakci. *Obzory*. 7. 11. 1945, roč. 1, č. 11, s. 169-170. Dopis Miroslava Nováka

¹²⁴ Z dopisů redakci. *Obzory*. 20. 11. 1945, roč. 1, č. 12, s. 186. Dopis Mr. Ba. z Rožnova

zvrácenosti, které vzbuzují nevoli vzdělaného světa a volají k jeho svědomí. Tedy nejvážnější obvinění, jaké proti národu Masarykovu může být vzneseno. Je tudíž nutno objektivně a bez vášni pokusit se o analýsu fakt.“¹²⁵

Předně poukázal na to, že je potřeba kriticky hodnotit zprávy o situaci Němců: „*Co je na těchto zprávách pravdy? Můžeme s dobrým svědomím prohlásit, že mnohé z nich jsou přinejmenším přehnány a pokud pocházejí z jakschovských kruhů, nemají jiného cíle, než zdiskreditovat republiku v cizině. Není možno popřít, že v prvních dobách došlo v pohraničí k nelidským činům, o nichž je dnes už lépe pomlčet; je také pravdou, že se v několika krajích naši lidé obohacovali způsobem, který nelze jinak nazvat, než hyenismem. Ale je nemensší pravdou, že v několika oblastech nebyl Němcům zkriven ani vlásek na hlavě.*“¹²⁶

Celkově divoké období po válce uzavírá apelem, že je nutno pro nadcházející spořádaný transfer zakročit proti těm, kdo by se nadále dopouštěli na Němcích ukrutností, a zároveň je třeba postarat se o funkční a řádnou organizaci. Dále se věnuje i sběrným táborem a poukazuje na smutný osud „*děti za dráty*“¹²⁷ (viz kapitola 4.6). V závěru se redakce obrátila na své čtenáře s prosbou, aby v dopisech tlumočili svůj názor na problematiku, o které „*veřejně mluvit je dnes politicky nad míru nepopulární.*“¹²⁸

Od 12. čísla tak *Obzory* přinášely působivá svědectví o ukrutnostech a teroru páchaných na Němcích, i na Čechách. Ve 14. čísle jim dokonce byly věnovány celé tři strany. Většina pisatelů vyslovila souhlas, jako například V. Viktora z Nymburka, který jako vězeň gestapa a koncentračního tábora nelidské metody zažil na vlastní kůži: „*Vítám proto velmi vřele, že aspoň vy jste zaujali otevřeně stanovisko proti jakýmkoliv nacistickým, nelidským neb i málo lidským způsobům vůči Němcům a vůči českým lidem, ať vinným či nevinným. Obzvláště souhlasím s vaším stanoviskem, »že jako list, který především hájí velké ideje křesťanství, jste mlčet nemohli.«*“¹²⁹

Další se pozastavil nad tím, jak je možné, že se o přehmatech nikde nemluví: „*Proč národ není informován o tom, co se děje, co se o nás píše, proč už dávno nebyla zjednána náprava?*“¹³⁰

Objevil se však i názor, že „*není diplomatické vynášeti na světové fórum věci, které mají zůstat našim tajemstvím i když je odsuzujeme.*“¹³¹

¹²⁵ Co se děje ve světě. *Obzory*. 20. 11. 1945, roč. 1, č. 12, s. 177. Autorem je Pavel Tigrid

¹²⁶ Tamtéž

¹²⁷ Tamtéž, s. 178

¹²⁸ Tamtéž

¹²⁹ Z dopisů redakci. *Obzory*. 7. 12. 1945, roč. 1, č. 14, s. 219. Dopis V. Viktory z Nymburka

¹³⁰ Tamtéž. Dopis Bedřicha Bobka z Prahy

Ze článků vyplývá, že většina čtenářů neodsuzuje organizovaný transfer, ale poukazuje na stinné stránky jeho provádění. Dost možná kritickou reflexi umožnil fakt, že k mnoha přehmatům docházelo stále i v posledních měsících roku 1945. *Obzory* jsou důkazem, že v české společnosti existovala skupina lidí, kteří cítili potřebu vyrovnat se s jevy divokého odsunu. I když až půl roku po skončení války.

Liberální přístup k problému a otevřenost kritickým dopisům samozřejmě nezůstaly bez odezvy. *Obzory* si »vysloužily« řadu prudkých výpadů, kterým vévodily články v *Rudém právu* a *Právu lidu*. I v samotné redakci se angažovanost ohledně sudetských Němců stala předmětem sporu Pavla Tigrida se silně nacionalisticky smýšlející Helenou Koželuhovou.¹³²

Proč zrovna *Obzory* jako jediné ve sledovaném období poskytly prostor pro kritickou reflexi jevů divokého odsunu? Hlavním důvodem je jedinečnost časopisu, který se zakládal na otevřeném a liberálním způsobu informování. Svou úlohu také hrál fakt, že se jednalo o časopis lidové strany. Řada čtenářů ve svých dopisech apelovala na křesťanskou lásku a tradiční hodnoty k bližnímu a je logické, že nehumánní zacházení s Němci rezonovalo právě u věřící části české veřejnosti. Osobně vidím největší příčinu v osobě Pavla Tigrida, který se tématu od počátku věnoval a dokázal kriticky a do hloubky zhodnotit kritiku ze zahraničí i domácí poměry. A opět se přikláním k názoru, že by se Pavel Tigríd takto nemohl angažovat v otázce sudetských Němců, kdyby nebyl typem tolerantního, liberálního a evropsky orientovaného křesťana. Jak poukazuje Milan Drápala, jeho poválečné texty byly prostoupeny křesťansko-humanistickými akcenty a je pro ně charakteristická úcta ke každé jedinečné lidské bytosti.¹³³

4.6 Obraz táborů

Do konce května přistoupily československé orgány k vyklizení velkých měst ve vnitrozemí, ve kterých se zdržovalo větší množství Němců – Prahy, Brna, Olomouce nebo Jihlavy. Téměř okamžitě po osvobození byli vystěhováváni pražští Němci ze svých bytů a koncentrováni v desítkách táborů v Praze i středočeských městech (podle zpráv posádkového velitelství Velké Prahy bylo na začátku srpna v obvodu města internováno 25 tisíc Němců,

¹³¹ Z dopisů redakci. *Obzory*. 15. 12. 1945, roč. 1, č. 15, s. 234. Dopis A. Kubové z Prahy

¹³² DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě západu : antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. 1. vyd. Praha : Prostor, 2000, s. 58

¹³³ Tamtéž, s. 168

stejný počet byl už vyvezen na venkov a přibližně pět a půl tisíce osob též vyvezeno za hranice).¹³⁴

V Brně bylo soustředěno a mezi 30. a 31. květnem vyhnáno směrem k rakouským hranicím přibližně 20 tisíc Němců.¹³⁵ V Olomouci přistoupili ke koncentraci místních Němců 12. května (konkrétní záznamy uvádí přibližně dva tisíce osob), další byli odesláni do pracovních táborů.¹³⁶ A ukázkový příklad průběhu koncentrace Němců je Jihlava. Po 22. květnu zde působily jednotky československého armádního sboru ze SSSR. Vojáci soustředili čtyři tisíce osob v provizorním táboře v Heleníně. Ti byli 9. června pěším pochodem přes Telč hnáni z republiky k rakouským hranicím. Během června následovala koncentrace 10 tisíc osob z celého jazykového ostrova před jejich vyhnáním do Rakouska.¹³⁷

Jakým způsobem tyto události reflektoval tisk? Málo. Bezprostřední zprávy o průběhu internování obyvatel ve velkých městech se v novinách nevyskytovaly. Prostor v minimální míře dostaly pouze zprávy týkající se následků – například informace o tom, že v Praze bylo po Němcích nově přiděleno čtyři a půl tisíce bytů.¹³⁸ Až s odstupem dvou a více měsíců se v rámci článků o poválečné obnově života ve městech objevují okrajové zmínky o soustředění Němců buď v pracovních táborech, nebo o jejich zatčení. O rozsáhlých soustředěvacích akcích několika tisícovek osob však nalézáme pouze krátkou zmínku o Jihlavě ve *Svobodném slově*: „*Jihlava po svém osvobození rychle se vzchopila v kladné a budovatelské práci. Především bylo z Jihlavy vystěhováno veškeré německé obyvatelstvo a odvedeno do sběrných táborů, v nichž jest asi 14.000 osob.*“¹³⁹

Zprávy z ostatních lokalit už ale nebyly tak přesné. Pro ilustraci uvádím vylíčení poměrů v Olomouci z poloviny července: „*Z 15.000 olomouckých Němců mnozí utekli: z chycených jsou zločinci tam, kde patří, ostatní v pracovních táborech.*“¹⁴⁰ Podobně stručně je popisována situace v Brně: „*Zatím opustilo město asi 25 tisíc Němců. Mnozí spáchali sebevraždu. Dále je tu internováno asi 5000 Němců, kterých je využíváno k různým odklízovacím pracím v okrese.*“¹⁴¹

¹³⁴ STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005, s. 198

¹³⁵ STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. 1. vyd. Senoř u Ostravy: Tilia, 1996, s. 36

¹³⁶ Tamtéž

¹³⁷ Tamtéž

¹³⁸ (noticka). *Rudé právo*. 2. 6. 1945, roč. 18, č. 23, s. 4

¹³⁹ Nesign. Jihlava a nový život. *Svobodné slovo*. 2. 7. 1945, roč. 1, č. 45, s. 3

¹⁴⁰ Nesign. Česká Olomouc jde vstříc hospodářskému rozkvětu. *Lidová demokracie*. 17. 7. 1945, roč. 1, č. 56, s. 1

¹⁴¹ Nesign. Život v Brně. *Svobodné slovo*. 3. 8. 1945, roč. 1, č. 71, s. 3

Jihlava jakožto symbol čistě německého města a jazykového ostrova uprostřed českého osídlení byla zajímavým námětem, proto se s vylíčením zdejších poměrů setkáváme i ve *Svobodném Československu*. Příspěvek je výjimečný svým reportážním laděním, vypovídá s odstupem až čtyř měsíců o poměrech ve městě. Jeho částí je i poměrně rozsáhlý popis návštěvy jednoho z internačních táborů pro Němce z Jihlavy, zasazená do celkového popisu života ve městě během osvobození a po něm. „*Jak nesrovnávat s tím, co bylo vytrpět našim lidem v koncentračních táborech? Tam hlad, mučení, zima, tady světlo, čisto, v přízemí prostorná kuchyně s vyleštěnými kotli, z nichž voní polévka a káva, vedle kuchyně bezvadně vybavená prádelna, koupelny, umývárny. (...) Sedmatřicet dětí, jimž se tu dostává všeho, co potřebují, i pěkně upraveného hřiště. (...) Několikaměsíční růžový modrooký pacholík Ditrich tak tu ztloustl, že by ho mohli vystavovat. Srdce se sevře při představě našich malých mučedníků s vytetovanými a vypálenými čísly a při vzpomínce na ztracené děti lidické. Sevře se také pěst, ale přece nikdy nedopadne na nevinné.*“¹⁴²

Místní soudce, bývalý vězeň v koncentračním táboře, podmínky v táboře komentuje: „*Toto tady, to je ráj, oproti tomu, co jsme měli my. Ale – mávne rukou, - my se nebudeme mstít.*“¹⁴³ Jak jsem uvedl, většina ze 14 tisíc osob byla vyhnána během několika pochodů do konce června, přičemž Tomáš Staněk uvádí, že »vyčištění« se neobešlo bez násilností a obětí na životech.¹⁴⁴ O těchto událostech se článek vůbec nezmiňuje.

Z množství analyzovaného materiálu lze konstatovat, že deníky se situaci v internačních táborech věnovaly jen okrajově. O to více vystupují do popředí příspěvky z účelové návštěvy zahraničních i českých novinářů ve čtyřech táborech na Kladensku 19. července, které nalézáme ve třech denících.

Návštěvy se zúčastnili jak zástupci českého tisku, tak zahraniční novináři – mezi nimi zástupci Reuterovy kanceláře, britského Daily Herald, Švédské mezinárodní tiskové služby a sovětské tiskové agentury TASS.

„*V internačních pracovních táborech jsou internováni po právu a po zásluze nacističtí Němci a také někteří čeští kolaboranti, zkrátka fašistická čeládka, která uvrhla náš národ a celý svět do světové války.*“¹⁴⁵ A pokračuje: „*První taková zastávka byla v obci Dříň, kde komise navštívila ženské tábory. Mají samosprávu, denní lékařskou službu, spí v prostorných ubikacích. Vaří se tam zvlášť strava pro děti do 6 let (malé děti jsou také fašistická čeládka?*

¹⁴² ŠPÁLOVÁ, Sonja. Jihlava : město vždy odbojné Čechům. *Svobodné noviny*. 14. 9. 1945, roč. 1, č. 97, s. 2

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. 1. vyd. Senoř u Ostravy: Tilia, 1996, s. 36

¹⁴⁵ Nesign. Jak žijí Němci v internačních táborech. *Právo lidu*. 20. 7. 1945, roč. 1, č. 58, s. 2. Článek byl druhý den přetištěn na titulní stránce

pozn. autora). *Tyto děti dostávají též více mléka a pro dospělé tam voněla rajská omáčka s brambory, maštěnými cibulkou (to pisatel za svého dlouholetého věznění v koncentračním táboře v Německu nejedl).*¹⁴⁶ Z téměř 400 osob pracuje necelá třetina. *„Kdo nemůže pracovat, tak se do práce nehoní a nezabývá, jako v Německu. (...) Ačkoliv je léky těžko dostat i pro naše lidi venku, jsou v táboře též.*¹⁴⁷

Další tábor v Dubí, kde je 900 osob, vládne tam pořádek a čistota, *„takže epidemie a hmyz tam není.*¹⁴⁸ Nejdůležitější bylo zhodnocení, že zástupce Reuterovy kanceláře se přesvědčili, *„že v Československu žijí lidé spravedliví a také se tím netajil.*¹⁴⁹ A zástupce Daily Herald na *„směšnou žádost“* německého lékaře, aby za Němce na západě intervenoval, odpověděl slovy: *„Já se necítím dost morálně silným, abych za vás intervenoval. Já byl tři roky v německém koncentračním táboře!*¹⁵⁰ Je zajímavé, proč je v článku kladen důraz na to, že o situaci v táborech byli pravdivě informováni zástupci západního tisku, zatímco o ruských reakcích není jediná zmínka.

V podobném duchu je laděn i sloupek Josefa Duška ve *Svobodném slově*, který navíc na rozhovorech s internovanými ilustroval, jak je s nimi dobře zacházeno. Výstižný je už samotný titulek: *My se internovaným Němcům nemstíme: „Ne, my se nechceme Němcům mstít, chceme pouze spravedlnost. Nebylo by totiž důstojné českého člověka, aby se snížil na úroveň Němců a oplácel jim jejich zbraněmi,*¹⁵¹ uzavírá svůj příspěvek. *Svobodné Československo* otisklo stručnou zprávu ČTK o návštěvě, ale bez jakéhokoli komentáře.¹⁵²

Na jedné straně zde máme materiály o táborech v Jihlavě a na Kladensku. Přináší obraz pořádaných podmínek internace, dostatek jídla, péče, čisté ubytování. S jistou dávkou šovinismu je zdůrazňováno, že podmínky jsou nesrovnatelné s tím, co zažívali Češi v koncentračních táborech. V obou případech je navíc zdůrazněno, že Češi se internovaným Němcům nemstí, protože jsou na »vyšší úrovni« než oni.

Na druhé straně jsme dnes o skutečné situaci v řadě internačních táborů informováni díky aktivitě křesťanského humanisty Přemysla Pittra, který jako člen zdravotně-sociální komise Zemského národního výboru v Praze prováděl revizi ve sběrných táborech. Když na vážné nedostatky opakovaně upozorňoval, byl zbaven své funkce. Poznatky, které v táborech

¹⁴⁶ Tamtéž

¹⁴⁷ Tamtéž

¹⁴⁸ Tamtéž

¹⁴⁹ Tamtéž

¹⁵⁰ Tamtéž

¹⁵¹ DUŠEK, Josef. My se internovaným Němcům nemstíme. *Svobodné slovo*. 21. 7. 1945, roč. 1, č. 60, s. 3

¹⁵² ČTK. Zahraniční novináři shlédli zajištěné Němce. *Svobodné Československo*. 20. 7. 1945, roč. 1, č. 36, s. 1

během návštěv v létě 1945 nabyly, byly dosti šokující. Častým jevem byla vysoká kojenecká úmrtnost způsobená nedostatečnou výživou a nemocemi.¹⁵³ Na katastrofální podmínky v některých táborech upozorňovalo i Zemské ústředí katolické Charity. Děti a matky trpěly podvýživou, byly náchylné k infekčním nemocem, k tyfu a úplavici. Děti trápil svrab, vši.¹⁵⁴ Nesrovnatelné s »rájem«, ve kterém se ocitl vykrmený modrooký Ditrich v jihlavském táboře.

S prostornými ubikacemi a kvalitní lékařskou péčí v táborech na Kladensku kontrastuje Pittrova revize táborů v Praze, kde podle jeho zjištění panovaly někde katastrofální podmínky. Dostupnost lékařské pomoci v nich byla zprvu minimální, objevovaly se časté hygienické závady. Ve své zprávě ze začátku srpna uvádí, že lidé spali na holé podlaze, namačkaní jeden vedle druhého, a to jak starci, tak děti, nemocní i zdraví.¹⁵⁵

Násilnosti v táborech po celé republice byly na denním pořádku. Ale jak informuje tisk, mohl se zástupce Reuterovy kanceláře v táboře v Dubí přesvědčit, že Češi jsou lidé spravedliví a Němcům se nemstí. Násilnosti pochopitelně nepřipadaly v úvahu. Je velká náhoda, že právě z tábora v Dubí máme zajímavý záznam, který kontrastuje s obrazem v tisku a potvrzuje, že i zde během léta docházelo k násilnostem. Správce tábora totiž při vyšetřování udání na svou osobu uvedl, že „*nařčení germanofilem získal jsem snad tím, že po převzetí dohledu nad táborem zakázal jsem se vši přísností veškeré týrání a znásilňování.*“¹⁵⁶

Zdá se být naprosto logické, že v materiálech nebyly zmíněny žádné excesy nebo násilí vykonávané na Němcích,¹⁵⁷ které by mohly vyvolat negativní obraz Československa v zahraničí. Navíc v ojedinělých oficiálních sděleních byl zkreslen i průběh internace, která se v případě Karlových Varů měla vztahovat pouze na Němce sabotující nařízení úřadů, jejichž pracovní síly „*je užíváno k nejrůznějším nutným pracím a k zajištění sklizně.*“¹⁵⁸ A oficiální stanovisko předsedy vlády Zdeňka Fierlingera pro britské novináře? „*Jenom ti Němci, o nichž je zjištěno, že byli aktivními členy nacistické strany, jsou konfinováni v koncentračních táborech.*“¹⁵⁹

Obraz internace Němců byl tedy značně zkreslený. Podrobné zprávy Pittrovy komise o neutěšených poměrech v táborech do denního tisku nepronikly. Vzhledem k minimálnímu

¹⁵³ STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. 1. vyd. Senoř u Ostravy : Tilia, 1996, s. 88-90

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 89

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 65-72

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 87

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 76-87

¹⁵⁸ kol (autor. zkratka). České pohraničí se zbavuje Němců. *Svobodné slovo*. 25. 7. 1945, roč. 1, č. 63, s. 2

¹⁵⁹ REUTER. Předseda vlády o odsunu Němců : výklad k anglickým novinářům o problému vystěhování Němců. *Svobodné slovo*. 9. 9. 1945, roč. 1, č. 102, s. 2

počtu zpráv můžeme říci, že informace o mnohdy ukrutných podmínkách internace Němců byly jedním z tabuizovaných témat, kterými se denní tisk nezabýval.

Mlčení prolomil ve svém 12. čísle týdeník *Obzory*. Téma prezentoval Pavel Tigrid, kterého k němu přivedl právě Přemysl Pitter. Sám Tigrid po jeho boku jeden z táborů v okolí Prahy navštívil. Uznal, že ubytování je vcelku vyhovující, i když v přeplněných »barácích«.

*„Strava je dostatečná k existenci, pokud jde o dospělé. Děti ovšem postrádají přiděl jakéhokoli mléka, matky většinou nemají dosti mléka pro kojence.“*¹⁶⁰ Na jednu stranu dostatek léčiv, na stranu druhou je odhmyzování denním problémem. *„Vcelku možno říci, že životní podmínky jsou snesitelné a odpovídají daným možnostem.“*¹⁶¹ Současně však upozornil na vážné problémy. Nejen na koncentraci Čechů, kteří jsou drženi v táborech i několik měsíců bez řádného prošetření udání na jejich osobu, ale zejména se jako jediný novinář začal hlouběji zabývat smutným osudem „*dětí za dráty*“:

*„Nejvážnější ze všech je tu vůbec problém dětí a kojenců ve sběrných táborech. (...) Úmrtnost mezi těmito dětmi je hrůzně vysoká a ty, které jsou na živu, jsou už smrtí předznamenány. Viděli jsme kojence se svráštělými obličejí plných vyrážky, s těžkou bronchitidou a nožičkami opravdu ne silnějšími než lidský palec.“*¹⁶² Dále podotýká, že po řadě ujištění personálu „*by tento povážlivý stav, zaviněn nikoliv nějakými sadistickými úmysly, nýbrž prostou nedbalostí a lajdáctvím těch, kdož jsou za poměry v táborech odpovědni, vůbec nemusel vzniknout. Je nutno, aby v tomto směru byla zjednána okamžitá náprava. (...) Je to povinnost nikoliv k ostatnímu světu, ale především k vlastnímu svědomí: nezabíjíme děti a kojence, ať jsou kterékoliv národnosti! (...) Nezapomínejme, že to byl osud lidických dětí, zavlčených na převýchovu do Němce, který vzbouřil svědomí celého vzdělaného světa. Jako tehdy lidické děti nesměly býti činitelem v politickém boji, tak také dnes německé děti nemohou býti předmětem našeho účtování s německým živlem u nás.“*¹⁶³

V souběžně vznikající čtenářské rubrice byl dán prostor čtenářům, aby se podělili o své osobní zkušenosti s internačními tábory. Tigrid se k tématu vrátil o dvě čísla později, když poukázal na to, že ministři vnitra, spravedlnosti a zdravotnictví vytvořili komisi¹⁶⁴ mající za úkol prošetřit podmínky v internačních táborech.¹⁶⁵ Lze pochybovat o tom, že se tak stalo

¹⁶⁰ Co se děje ve světě. *Obzory*. 20. 11. 1945, roč. 1, č. 12, s. 178. Autorem článku je Pavel Tigrid

¹⁶¹ Tamtéž

¹⁶² Tamtéž

¹⁶³ Tamtéž

¹⁶⁴ Ve skutečnosti komisi tvořili ministři vnitra, spravedlnosti a informací a o jejím vytvoření bylo rozhodnuto na zasedání vlády 12. října 1945. Hlavním cílem její činnosti bylo dát zahraničním kritikům jasně najevo, že vláda se bude podmínkami v táborech soustavně zabývat

¹⁶⁵ Co se děje ve světě. *Obzory*. 7. 12. 1945, roč. 1, č. 14, s. 210. Autorem článku je Pavel Tigrid

pouze na popud *Obzorů*, jak to ze článku vyplývá. Debata ve vládě na téma internačních táborů se totiž v říjnu rozproudila hlavně v návaznosti na kritiku ze zahraničí.¹⁶⁶ Přesto se *Obzory* staly jediným periodikem, které, ač se značným zpožděním, dokázalo kriticky vystoupit proti podmínkám internace osob v táborech. A hlavně vytvořil prostor čtenářům, kteří se mohli do kritické reflexe zapojit vlastními názory a zkušenostmi.

Osobně se domnívám, že ke kritické reflexi podmínek v internačních táborech došlo z toho důvodu, že v mnohých z nich panovaly neutěšené poměry ještě na podzim 1945. V tomto případě tedy internace v táborech nebyla chápána jako věc minulosti, se kterou je potřeba se vyrovnat, ale jako aktuální problém, který je potřeba řešit.

¹⁶⁶ STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. 1. vyd. Senoř u Ostravy : Tilia, 1996, s. 102

7. Závěr

V předkládané bakalářské práci jsem vypracoval obraz období tzv. divokého odsunu Němců z Československa. Cílem analýzy byla snaha zjistit, jakým způsobem o masových nezákonnostech, internaci a vyhánění Němců československý tisk informoval bezprostředně v roce 1945 a jakým způsobem byly události a jevy divokého odsunu interpretovány. Ve většině případů byl obraz skutečných událostí zkreslený a tisk pravdivě sledované jevy nerefletoval.

V době, kdy různé polovojenské jednotky a československá armáda obsazovaly pohraniční oblasti, dopouštěly se hromadných krádeží, docházelo k provizorní internaci německých osob, popravám civilistů a jejich vyhánění z republiky, objevují se v tisku články, které popisují obnovu české správy, výroby v továrnách a podnicích. V listu československé branné moci *Svobodné Československo* bývají popisovány i dílčí osvobozovací akce a bojůvky s německými vojáky, výjimečně se objevuje zpráva o smrti Němce, a to v případě, že se jednalo o fanatického nacistu nebo příslušníka gestapa. Konkrétní podrobnosti o zacházení s německými civilisty se omezují na obecná tvrzení, například že je s nimi zacházeno přísně, avšak korektně. Počinání jednotek je oslavováno jako dějinná událost, aniž by bylo jakkoliv zmíněno jejich nezákonné chování. Žádný článek neinformuje o excesech, jako byly popravy stovek civilistů na Žatecku v Postoloprtech, v Horních Mostěnicích u Přerova, nebo veřejné týrání a popravy Němců v Chomutově.

Pouze událostem v Ústí nad Labem se dostalo široké publicity. Výbuch v továrně v Krásném Březně byl okamžitě označen za sabotáž německého podzemí. I v tomto případě nebyl obraz úplný – ministerstvo vnitra o veřejných násilnostech a lynčování německých civilistů vědělo, ale do úřední zprávy pro ČTK je nezařadilo. Do tisku tak nepronikly, a to ani v následujících dnech. Není jasné, zda vláda neformálně ovlivňovala novináře, aby o násilnostech páchaných na Němcích neinformovali. Nevíme, kde se o pozadí událostí novináři později dozvěděli. Každopádně z materiálu ze situační zprávy Hlavního velitelství Sboru národní bezpečnosti je patrné, že redaktoři ČTK a Československého rozhlasu dostali v den neštěstí v Krásném Březně pokyn, aby žádné zprávy nezveřejňovali bez předchozí konzultace s ministerstvem obrany.

Celkově můžeme konstatovat, že denní tisk v roce 1945 nepřinesl žádnou zprávu o násilnostech, hromadných popravách nebo jiných nezákonnostech páchaných na německých civilistech.

Co se týče vyhánění německých obyvatel, byly novináři a politiky v tisku neustále formulovány výzvy k vystěhování Němců. Naproti tomu skutečnost, že bez souhlasu spojenců

už paralelně probíhá vyhánění statisíců německých obyvatel z pohraničí, dostala na stránkách tisku minimální prostor. Veřejnost v podstatě o konkrétním průběhu vyhánění sudetoněmeckého obyvatelstva informována nebyla. Pokud oficiální místa formou tiskové zprávy nebo přímo někdo z politiků v rozhovoru připustili fakt, že republiku nějací Němci opustili, bylo zdůrazněno, že se jedná o Němce přistěhovavší se po roce 1938 nebo německé uprchlíky, aktivní nacisty, kteří však odešli sami, nebo o nepatrný počet obyvatel, přičemž příčinou byla revoluční nálada českých obyvatel pohraničí a tyto akce už byly zastaveny. Takto události interpretovali v rozhovoru s britskými novináři jak prezident Edvard Beneš v červenci, tak předseda vlády Zdeněk Fierlinger na začátku září. Domnívám se, že skutečnost byla úmyslně zkreslena s ohledem na veřejné mínění západních spojenců, které začalo postupně nehumánní metody řešení problému německých menšin v Polsku a Československu kritizovat.

Stejně tak v dalších materiálech je akcentováno vysídlování přistěhovalců, uprchlíků a obyvatel označovaných za nacisty, sabotéry nebo příživníky. Celkově se dostalo tzv. divokým odsunům minimálního prostoru na stránkách všech sledovaných deníků. Během pěti měsíců od května do září se v šesti denících divokým odsunům věnovala necelá desítka materiálů, přičemž hlavním tématem byly pouze v jediném případě. O nejznámější události, tzv. pochodu brněnských Němců, nepřinesly deníky žádné informace.

I obraz internace Němců byl značně zkreslený. Podrobné zprávy o neutěšených poměrech v táborech do denního tisku nepronikly. V žádném článku se neobjevilo jméno Přemysla Pittra, který jako člen revizní komise Zemského národního výboru opakovaně poukazoval na často hroživé podmínky v táborech. V kontrastu s jeho zjištěním je obraz spořádaných podmínek internace s dostatkem jídla a péče, které vytváří popis několika táborů na Kladensku, jejichž návštěvu českými a zahraničními novináři evidentně účelově uspořádaly československé orgány. Podobně reportáž z jihlavského tábora vyvolává dojem, jako by zde německé děti trávily čas na letním táboře. S jistou dávkou šovinismu je v obou případech zdůrazňováno, že podmínky jsou nesrovnatelné s tím, co zažívali Češi v koncentračních táborech, a že Češi se internovaným Němcům nemstí za utrpení války a okupace.

Do tisku v omezené míře pronikly s několikaměsíčním odstupem stručné zprávy o vystěhování Němců z velkých měst (Brno, Jihlava, Olomouc) a jejich soustředění v pracovních táborech. Bezprostřední zprávy o průběhu internování obyvatel se ale v novinách s výjimkou Jihlavy nevyskytovaly.

Internované osoby byly označeny za Němce sabotující nařízení úřadů, nacisty, české kolaboranty, obecně za »fašistickou čeládku«, která měla český národ uvrhnout do světové války. Předseda vlády Zdeněk Fierlinger zkreslil skutečnost v rozhovoru s britskými novináři, když za internované označil pouze ty osoby, které byly aktivními nacisty. O častých násilnostech v táborech tisk žádným způsobem neinformoval.

Vzhledem k minimálnímu počtu zpráv můžeme říci, že informace o průběhu vyhánění Němců z republiky, o mnohdy ukrutných podmínkách jejich internace a o masových nezákonnostech se na stránky denního tisku dostaly jen ojediněle a ve zkreslené podobě.

K reflexi negativních jevů období divokého odsunu dochází až v říjnu 1945 a impulz nepřichází z domácího prostředí, ale ze zahraničního tisku. Důvodem je vzrůstající kritika postupu československých a polských orgánů vůči německé menšině, která se dostala i na program jednání v britské sněmovně. Během jedné z interpelací byla britská vláda vyzvána, aby zakročila proti vyhánění žen, dětí a starců ze Sudet na západ. Podmínky v některých internačních táborech byly v tisku přirovnávány ke koncentračním táborům a proti žalostným podmínkám evakuace Němců z Polska a Československa protestovala u ministerského předsedy i delegace biskupů anglických církví.

V porovnání s tím, jak velkým tématem byla kritika transferu ve Velké Británii, se jí tuzemské deníky věnovaly necelý týden. Pokud listy považovaly za nutné se jí vůbec zabývat (vůbec ji nerefletovaly *Lidová demokracie* a *Právo lidu*), vyvolala spíš negativní reakce. Místo toho, aby deníky analyzovaly oprávněnost kritiky a reflektovaly problémové jevy v zacházení se sudetoněmeckým obyvatelstvem, poukazovaly na zkreslenost nebo nepravdivost zpráv (informace pocházejí od nespolehlivých zdrojů nebo sudetoněmecké emigrace v čele s Wenzelem Jakschem, jejímž jediným cílem je diskreditovat Československo u západních spojenců) nebo na skutečnost, že veřejnost ve Velké Británii poměrům ve střední Evropě nerozumí. Výjimečné nebylo ani šovinistické odvedení pozornosti od problému konstatováním, že Němci páchali daleko horší věci. Všechny materiály byly povrchní, nezabývaly se podstatou kritiky do hloubky.

Rozsáhlá kampaň nemohla zůstat bez odezvy u československých politiků. V oficiálním prohlášení vláda kritiku ze zahraničí vůbec nerozebírala a neodkazovala na ni. Prohlásila, že v žádném případě nemá v úmyslu uplatňovat vůči německým obyvatelům nelidské metody a že jejich situaci chce řešit spravedlivě. Podle mého názoru s vědomím toho, že pokračování v nepřístojnostech může ohrozit průběh organizovaného transferu a postavení Československa v Evropě. Nepřímo se zbavila odpovědnosti za jakékoliv přehmaty tím, že nabádá podřízené orgány, aby jednaly svědomitě a zacházely s Němci slušně. V podobném duchu reagoval i

prezident Edvard Beneš v projevu v Mělníku. Závěrečným apelem na západní veřejnost, aby se nenechala mást nepravdivými informacemi, současně oprávněnost celé kritiky zpochybnil.

Zásadní rozdíl v přístupu k reflexi zahraniční kritiky představuje časopis lidové strany *Obzory*. Tématu se ujal Pavel Tigrid. Také poukázal na nepřesné a účelově zkreslené zprávy. Zároveň však jako první a jediný žurnalista otevřeně konstatoval, že v pohraničí docházelo k jevům, které se neslučují s národní ctí a ujištěním vlády o humánním provádění transferu. Odsoudil české deníky, které v záchvatu šovinismu tyto jevy opomíjejí a někdy dokonce schvalují. Jako jediný také odkryl morální rozměr problému. Upozornil na to, že podstatné je nejen to, jak reaguje cizina, ale jak se tyto věci slučují se svědomím a humanitní tradicí českého národa.

Jasným postojem *Obzory* umožnily zaštitit diskuzi ve čtenářské rubrice, která by byla v denících vzhledem k jejich omezené obsahové náplni nemyslitelná. Otevřel ji na začátku listopadu Ivo Hais, který vůbec poprvé zmínil konkrétní brutální případy jednání s Němci, například utajované okolnosti událostí v Ústí nad Labem 31. července. Apeloval na svědomí národa a vyzval čtenáře, aby se nebáli vyjádřit svůj názor na nepopulární téma. Také obvinil prezidenta i předsedu vlády, že jako orgány lidu dělají z celého národa lháře, protože už v letních měsících nepravdivě prohlašovali, že je s Němci jednáno lidsky.

Dopis vyvolal velkou reakci, od souhlasných názorů po odmítavé. Princip organizovaného transferu nebyl zpochybněn, převažovala kritika negativních jevů, které provázely divoký odsun a mohly nadále provázet odsun organizovaný. Téma rozvinul Pavel Tigrid, který kritizoval podmínky v internačních táborech a poukázal na zamlčované závěry komise Přemysla Pittra. Neopomenul upozornit na problém »dětí za dráty« a vyzýval vládu k řešení situace v táborech.

Kritika v *Obzorech* se rozvíjela na základě stále ještě aktuálních přehmatů v zacházení se sudetoněmeckým obyvatelstvem, které nemohou být slučitelné s nadcházejícím organizovaným a humánním transferem schváleným v Postupimi. V rámci toho několik čtenářů vlastním názorem odkrylo některé z dřívějších jevů divokého odsunu.

Proč zrovna *Obzory* jako jediné poukazovaly na negativní jevy divokého odsunu? Hlavním důvodem je jedinečnost časopisu, který se zakládal na otevřeném a liberálním způsobu informování, a také fakt, že byly časopisem lidové strany. Řada čtenářů ve svých dopisech apelovala na křesťanskou lásku a tradiční hodnoty k bližnímu a je logické, že nehumánní zacházení s Němci rezonovalo právě u věřící části české veřejnosti. Největší příčinu spatřuji v osobě Pavla Tigrida, který se tématu od počátku věnoval a dokázal kriticky a do hloubky zhodnotit kritiku ze zahraničí i domácí poměry. Jeho angažovanost v otázce

sudetských Němců by také nebyla možná, kdyby nebyl typem tolerantního a liberálního křesťana.

Proč negativní jevy kriticky nereflektovaly deníky? O většině divokých odsunů nebo excesů neměly konkrétní informace ani politické strany a vláda, vycházely na povrch až v průběhu následujících let. Těžko o nich mohli vědět novináři. Agenda deníků a nacionální ovzduší roku 1945 také znemožňovaly, aby se některá témata na stránky dostala. Bylo by iluzorní předpokládat, že zacházení s německým obyvatelstvem bude veřejně kritizováno ve stejnou dobu, kdy se v novinách objevují zprávy o odkrývání hromadných hrobů nacistických vězňů a kdy národ poprvé veřejně uctívá památku Lidic. A pokud by některý z redaktorů chtěl napadat »divoký průběh« národnostní očisty, útočil by tím vlastně na politiku Národní fronty a tím i své strany. Lze tedy předpokládat, že zacházení s Němci bylo jedním z tabuizovaných témat, kterému se zkrátka denní tisk nevěnoval. O to více bychom měli zpětně ocenit roli liberálního časopisu *Obzory*.

Na základě analýzy není možné určit, jak negativní jevy období divokého odsunu bezprostředně vnímala česká veřejnost. Až s několikaměsíčním odstupem se rozproutila v časopise *Obzory* diskuze, jejíž součástí byla i kritická reflexe. Je důkazem toho, že v české společnosti existovala určitá skupina lidí, kteří se s postupem vůči Němcům neztotožňovali a otevřeně ho kritizovali. Na stránkách deníku se ale otevřené téma do konce roku nijak nerozvinulo. Většina veřejnosti zůstala v roce 1945 mlčící většinou.

Nosnou částí analýzy byl výzkum celostátních deníků. Prostor pro další výzkum se nachází u regionálního tisku, který by mohl obsahovat více informací.

8. Resumé

V bakalářské práci autor vypracoval obraz období tzv. divokého odsunu Němců z Československa. Ve své analýze zjistil, jakým způsobem o masových nezákonnostech, internaci a vyhánění Němců československý tisk informoval bezprostředně v roce 1945 a jakým způsobem byly události a jevy divokého odsunu interpretovány.

Ve většině případů byl obraz skutečných událostí zkreslený a tisk pravdivě sledované jevy nerefletoval. Sledovaným událostem byl dán na stránkách deníků minimální prostor.

Je tedy obtížné určit, jak negativní jevy období divokého odsunu bezprostředně vnímala česká veřejnost. Až s několikaměsíčním odstupem se v časopise *Obzory* objevila kritická reflexe. Je důkazem toho, že v české společnosti existovala určitá skupina lidí, kteří se s postupem vůči Němcům neztotožňovali a otevřeně ho kritizovali.

9. Summary

In his Bachelor Thesis the author created the reflection of so called “wild resettlement” of Germans from Czechoslovakia in 1945. In his analysis found out the ways in which Czechoslovak press informed about the mass unlawfulness, the situation in detention camps and the expulsion of Germans from Czechoslovakia and how these events were interpreted.

In most cases the reflection was misrepresented and the press reflected not the events truly. Monitored events got minimal space in the press.

The result is that it is hard to point out how the negative features of the period of “wild resettlement” were perceived by the Czech public. Some months later appeared the critical reflection in weekly magazine *Obzory*. Evidently there were a certain group of people who did not identify with and openly criticised the way of handling with Germans.

10. Použitá literatura

Prameny

Archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky Kanice u Brna (ABS Kanice)

- fond Hlavní velitelství SNB Praha (A17)

Periodika

Lidová demokracie 1945

Obzory 1945

Právo lidu 1945

Rudé právo 1945

Svobodné Československo 1945

Svobodné noviny 1945

Svobodné slovo 1945

Literatura

BENEŠ, Edvard. *Odsun Němců z Československa : výbor z pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947*. K vydání připravil Karel Novotný. 2. vyd. Praha : Dita, 2002. ISBN 80-85926-34-2

BENEŠ, Zdeněk et al. *Rozumět dějinám : vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. 1. vyd. Praha : Pro Ministerstvo kultury České republiky vydala Gallery, 2002. ISBN 80-86010-55-4

BROKLOVÁ, Eva; KŘEN, Jan (ed.). *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-468-0

CHURAŇ, Milan. *Postupim a Československo : mýtus a skutečnost*. Praha : Libri, 2001. ISBN 80-7277-062-4

DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě západu : antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. 1. vyd. Praha : Prostor, 2000. ISBN 80-7260-046-X

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. 1. vyd. Praha : SPN, 1991. ISBN 80-04-25699-6

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1990. ISBN 80-7038-193-0

KAPLAN, Karel; TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*, Praha : Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1994. ISBN 80-85270-38-2

KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání? : sudetští Němci v Československu v letech 1945-1947*. 1. vyd. Jinočany : H&H, 1992. ISBN 80-85467-32-1

Němci a Maďaři v dekretech prezidenta republiky : studie a dokumenty 1940-1945. Uspořádal Karel Jech; autoři studií Jan Kuklík jr. a Vladimír Mikule; přeložili Jan Hon a Wilfrid Antusch, studii Jana Kuklíka Eva Hošková. Vyd. 1. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno : Doplněk, 2003. ISBN 80-7285-017-2 ISBN. 80-7239-132-1 (Doplněk)

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa*. 1. vyd. Praha : Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2

STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945 : perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu-srpnu 1945*. 1. vyd. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996. ISBN 80-85241-99-4

STANĚK, Tomáš. *Poválečné »excesy« v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-7285-062-8

STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. 1. vyd. Senoč u Ostravy : Tilia, 1996. ISBN 80-902075-3-7

11. Seznam příloh

Příloha č. 1: Zpráva ČTK o požáru v Ústí nad Labem, kterou 1. srpna otiskly všechny deníky (fotografie).

Svobodné Československo 1. 8. 1945, roč. 1, č. 46, s. 1

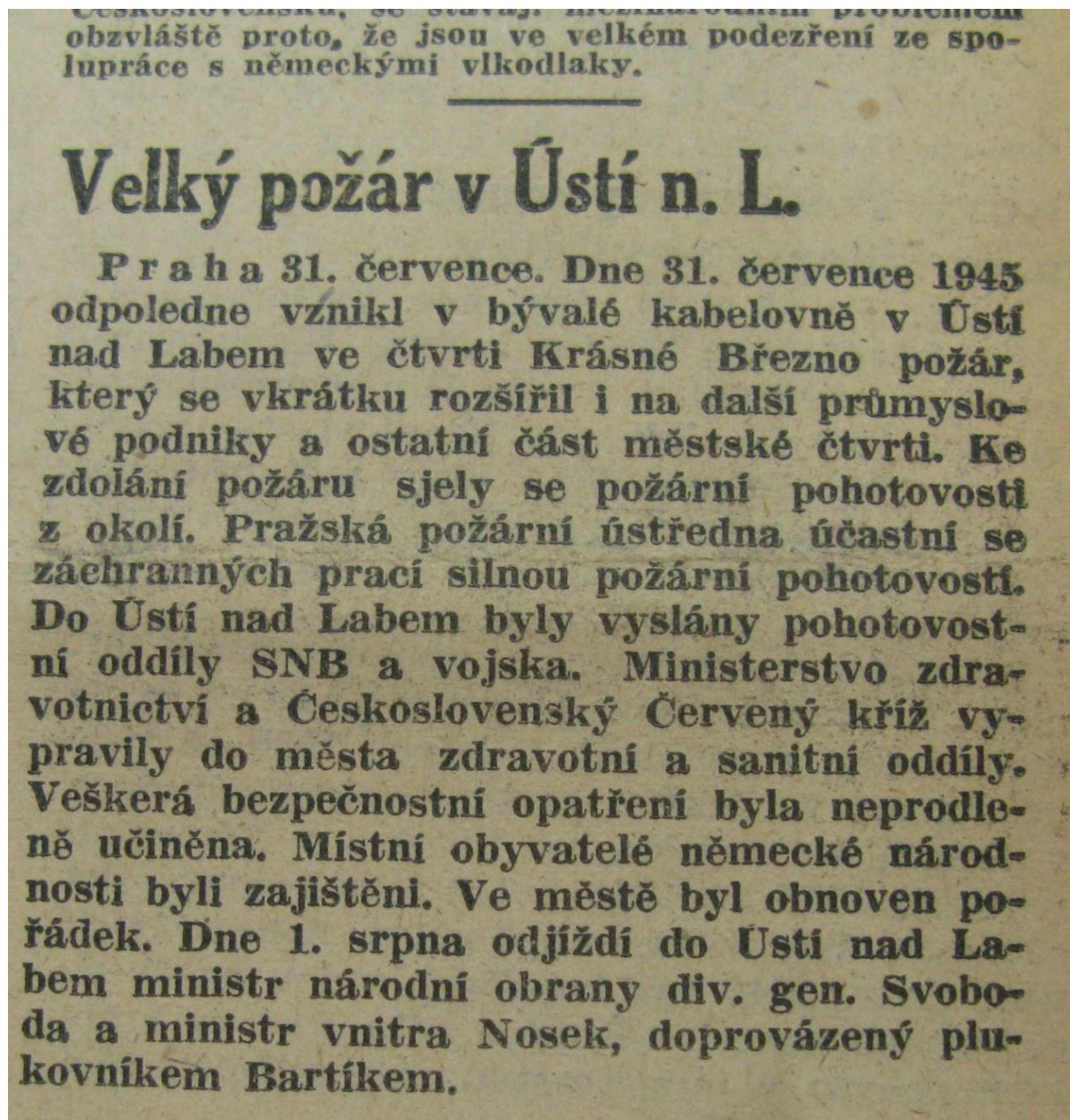
Příloha č. 2: Část situační zprávy Hlavního velitelství Sboru národní bezpečnosti pro ministerstvo vnitra o vývoji situace v Ústí nad Labem 31. 7. 1945. Obsahuje pokynu pro média a zmínku o násilnostech (fotografie).

Archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky Kanice u Brna, fond Hlavní velitelství SNB Praha 1945-1946, kt A17

Příloha č. 3: Pohraničí se zbavuje Němců - jediný článek sledovaného období, jehož hlavním tématem byl divoký odsun Němců (fotografie).

Svobodné slovo. 25. 7. 1945, roč. 1, č. 63, s. 2

Příloha č. 1: Zpráva ČTK o požáru v Ústí nad Labem, kterou 1. srpna otiskly všechny deníky.

Příloha č. 2: Část situační zprávy Hlavního velitelství Sboru národní bezpečnosti pro ministerstvo vnitra o vývoji situace v Ústí nad Labem 31. 7. 1945. Obsahuje pokyny pro média a zmínku o násilnostech.

- 2 -

148

V 18.25 hlásí SNB v Ústí nad Labem /Dr. Hencl/, že dochází stále k dalším detonacím, oheň lze těžce lokalizovat, křesí exploze lihu v lihovaru, osoby německé národnosti byly vzaty do ochrany, ulice byly vyklizeny. Požár se menší. Mení hádných zpráv o počtu raněných a mrtvých. Jelikož bylo mnoho domů demolováno, bude mnoho lidí bez přístřeší. Předsedkyně okresní správní komise Vobecná je na místě a šiní potřebná opatření.

V 18.10 hod. zjištěno dotazem v Pražské požární stanici, že tato vyslala do Ústí celou pohotovost ústřední stanice a holešovické pobočky.

V 18.38 hod. sděleno s příkazem pana prezidiálního šefa Českému rozhlasu /redaktor Vondráček/ a ČTK /redaktor Sedník/, že zpráva o požáru v Ústí nad Labem nemá být vydávána žádná bez předchozího souhlasu ministerstva vnitra.

V 18.45 hod. sděluje telefonicky provedení ústředí ministerstva dopravy, že s příkazem ministra dopravy generála Hasala má uvedené ústředí dáti k dispozici podle potřeby automobilový, autobusový a kolejniční park v největším rozsahu jaký může být uvolněn. Případné žádosti v tomto směru mají být řízeny telefonicky na č. 614-51, křapka 692.

V 18.47 hod. ve smyslu sdělení provedení ústředí ministerstva dopravy vyrozuměno hlavní velitelství sboru národní bezpečnosti, Škpt. Šembata/.

V 18.55 hod. sděleno rozhodnutí ministra dopravy úřadu národní bezpečnosti v Praze /polie. rada Chmela/.

V 18.57 hod. sděleno totéž německému národnímu výboru v Praze /Dr. Urbánek/.

V 18.30 hod. hlásí úřad národní bezpečnosti v Praze /pověřenc Marek/ ministerstva vnitra /Škpt. Pokorný/, že první výbuch se stal v 16.30 hod. v pivovaru, kde pracují němečtí šajatci a kde byla uskladněna různá munice a pancéřové pěstě. Odtud se šířil požár na další objekty, lihovar, cukrovar, chemickou továrnu a velký sklad nábytku místního národního výboru. Požár byl provášen explozí na mnoha místech. Došlo k nepokojům a ke aráčkám mezi Čechy a Němci. Mnoho Němců bylo pobito. Ze strany úřadů byl vydán zákaz vycházeti z domů. Pošitá se s velkými strátami na životech. Požár se dále šíří.

Zemský národní výbor /Dr. Urbánek/ hlásí v 19.40 hod. na základě hlášení okresní správní komise v Ústí nad Labem /Dr. Hůnig/ z 18.25 hod. toto:

Dne 31. července 1945 vybuchlo v 16.30 hod. z příčin dosud nezjištěných muniční skladiště šal. vojenské úpravy - býv. kabelovna - v Krásném Březně u Ústí nad Labem. Výbuchem bylo demolováno okolí v okruhu 200 - 300 m a způsoben požár přilehlého cukrovaru, pivovaru a okolních obytných domů. Požár dosud trvá, a jeho hašení, k němuž

Příloha č. 3: Pohraničí se zbavuje Němců - jediný článek sledovaného období, jehož hlavním tématem byl divoký odsun Němců.

